TARİH Dünyası

TARİH Dünyası

15 günde bir çıkar

★ Yıl 1 — Sayı 3 15 Mayıs 1950 ★
Sahipleri: Niyazi Ahmet Banoğlu - İ. Atis ★ Yazı işlerini fiilen idare eden: Niyazi Ahmet Banoğlu ★ İdarehane: İstanbul, Nuruosmaniye cad. No. 57, Şaka Matbaası 3 üncü kat, Telefon: 21649 ★ Abone şartları: Seneliği 12, altı aylığı 6 lira. Nüshası 50 kuruştur ★ Dizildiği ve basıldığı yer: ŞAKA Matbaası, İstanbul.

Tarih Haberleri

AÇILAN TÜRBELER

Vekiller Hey'eti İstanbulda yalnız sekiz türbenin açılmasına karar vermiştir. Bunlardan Büyük Reşid Paşa, Gazi Osman Paşa, Mimar Sinan, Barbaros Hayreddin Paşa, Kanunî Sultan Süleyman ve Yavuz Sultan Selim türbeleri açılmıştır. Fatih Sultan Mehmedle İkinci Mahmudun türbelerinin açılma hazırlığı ilerlemiştir. Bunlar da yakında açılacaktır.

Açılan türbeleri halk Çarşamba ve Cumartesi günleri öğleden sonra, Millî Bayramlarda sabahtan akşama kadar ziyaret edebileceklerdir.

ANADOLUDA AÇILACAK TÜRBELER

Bakanlar Kurulunca şu türbelerin —hazırlıkları tamamlandıkça— açılmaları kararlaştırılmıştır: Ankarada Hacı Bayram Veli, Söğüdde Ertuğrul Gazi, Göynükte Ak-Şemseddin, Bursada Osman Gazi, Orhan Gazi, Çelebi Sultan Mehmed (Yeşil Türbe), Bolayirde Gazi Süleyman Paşa, Kırşehirde Âşık Paşa, Konyada Selçuk Sultanları, Urfada Çayır kalesinde Süleyman Şah, Akşehirde Nasreddin Hoca türbeleri..

★ Ayasofya müzesi müdürü arkeoloğ Muzaffer Ramazanoğlu 28 Ağustos dan 3 Eülûle kadar Parisde toplanacak olan Milletlerarası birinci klâsik etüdler kongresine dâvet edilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tahsisat vermediği için kongreye iştirak edemiyecektir.

★ Sayda'da büyük İskender'e nisbet edilen eşsiz ve kıymetli lahitle beraber bulunarak Arkeoloji müzesine getirilen som mermerden üç muhteşem lahdın yanlarına ve çatı haline getirilen üstlerine ikinci cihan harbi sıralarında ihtiyatî tedbir olarak kum torbları yığılmıştı. Dikkatsizlik ve tedbirsizlik yüzünden çatılar çökmüş, torbalar lahitlerin üstlerine yıkılmıştır. İskender lahidinin kristal mahfazası parçalandığı gibi salonun ortasında teşhir edilen lahdın kapağı parçalanmış, ikinci lahdın yan tarafından bir parça kopmuştur. Parçalanan kapak alçı ile dondurtulmuştur. Maddî değeri milyonlarla ölçülebilen bu emsalsiz tarih yâdigârlarının feci' halleri ilim âlemini çok müteessir etmiştir.

★ Uzun yıllar Müzeler Umum Müdürlüğünde bulunan, müzelerimize ve tarihimize büyük hizmetleri dokunan Hâmid Zübeyir Kosay, tâlim ve terbiye heyeti âzalığına nakledilmiştir. Yerine vekâleten umum müdür muavini arkeoloğ doktor Cahid Kinay tâyin edilmiştir.

★ İlk Ayasofyayı ilim âlemini hayretlere düşüren bir maharet ve kudretle ortaya çıkaran Ayasofya müzesi müdürü doktor Muvaffer Ramazanoğlu kazıya devam edebilmek için hazırlıklarını yapmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı yeni tahsisat verince araştırmalara tekrar başlanacaktır. Eskiden askerî müze olarak kullanılan AYAPİRİNİ kilisesi de Ayasofya müzesi müdürlüğü emrine verilmiştir. Burası da Ayasofya gibi tanzim edilerek bir Bizans müzesi halinde açılacaktır.

★ Ankara'da Halıcı Hüseyin Avninin Samanpazarında camiin karşısındaki evinin bodrumunda bir küp tarihî meskûkât bulunmuştur. Bu paraların çoğu gümüş, bir kısmı da altın imiş. Amele tarafından bir kısmı yağmalanan paraların tamamının elde edilmesi için polis tahkikata başlamıştır.

★★

Kapak resmimiz: Abdülhamidin Topkapı Sarayı Müzesindeki tablosu. Arka kapak: Cengi, Ferrial albümünden

TARİH Dünyası

15 günde bir çıkar

★ **Yıl 1 — Sayı 3 15 Mayıs 1950** ★
Sahipleri: Niyazi Ahmet Banoğlu - İ. Atis ★ Yazı işlerini fiilen idare eden: Niyazi Ahmet Banoğlu ★ İdarehane: İstanbul, Nuruosmaniye cad. No. 57, Şaka Matbaası 3 üncü kat, Telefon: 21649 ★ Abone şartları: Seneliği 12, altı aylığı 6 lira. Nüshası 50 kuruştur ★ Dizildiği ve basıldığı yer: ŞAKA Matbaası, İstanbul.

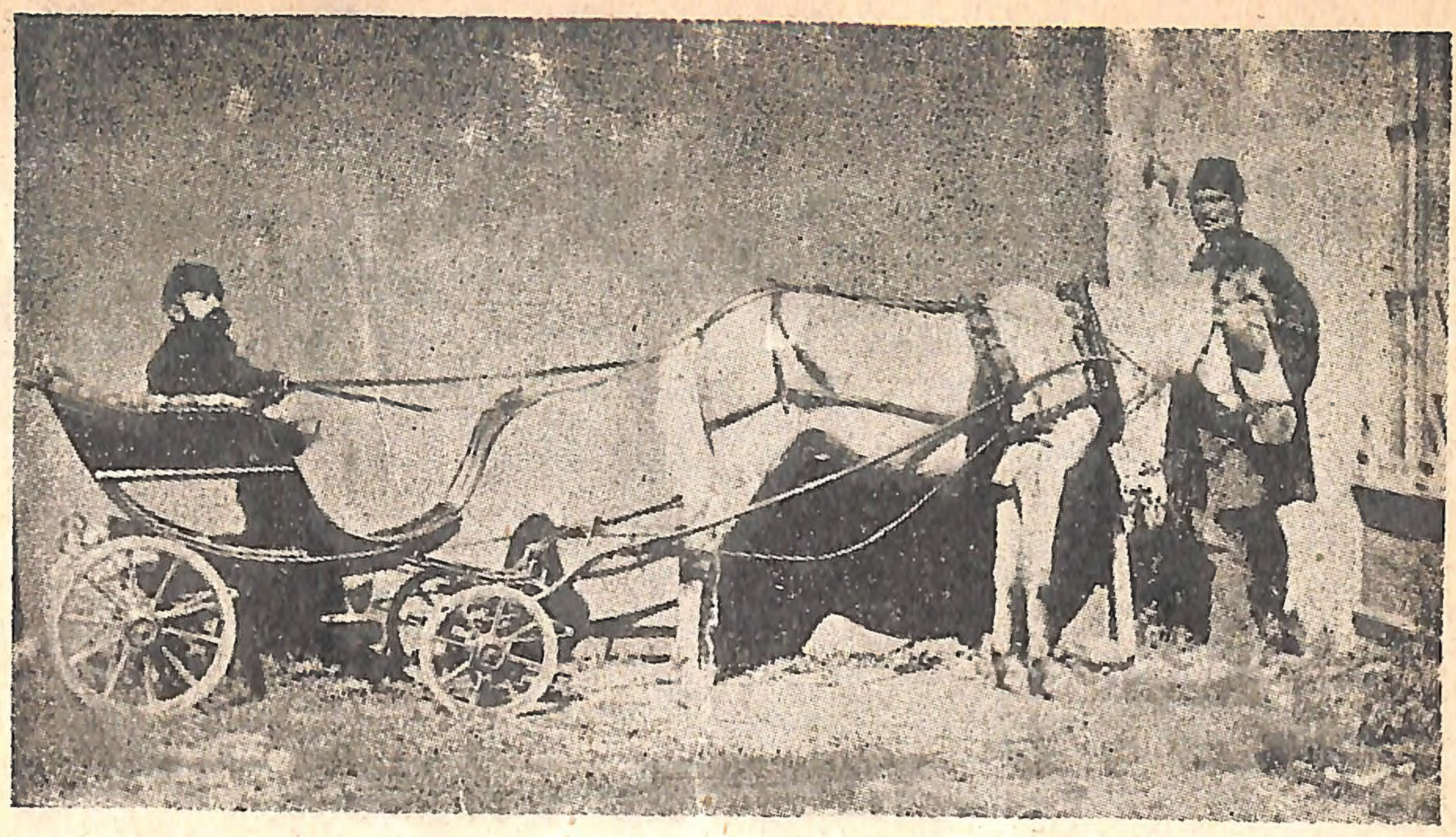

Yusuf İzzeddin Efendinin Cücesi, kendisi için yaptırılmış olan faytonda...

Saray Cüceleri

Saray Cüceleri Sarayın ve Hükümdarın neş'e kaynakları idi. Hükümdarlar, en üzüntülü ânında teselliyi Cücesinde bulurdu. Bu yazıda Saray Cücelerinin hayatlarını ve fıkralarını okuyacaksınız.

Cüce, bir hılkat garibesi midir? Bilmiyoruz. Son yüzyılın ilim adamlarına bakılırsa, cücelerin orta ve uzun boylu insanlardan zekâca daha mütekâmil insanlar olmaları lâzımdır. Zira, ilim adamları, insan boylarının muhtelif sebeblerle kısalacağını ve buna mukabil zekâlarının inkişaf edeceğini iddia etmektedirler. Ezelden cüce olanların zekâları daha önce inkişaf etmiştir demek, bilmem hatalı mı olur? Cücelerin bir zekâ örneği de onların her zaman hayatta, bütün insanlardan daha müreffeh yaşamalariyle izah edilemez mi? Bütün dünyada cüceler hükümdar saraylarında yaşamışlardır.

Harun-ür-Reşid'in cücesinin hikâyesi de, onların sade bir eğlence vasıtası olmaktan ziyade gösterdikleri zekâ ile de ölçüldüklerini belirtmektedir. Harun-ür-Reşid'in cücesi, bir gün hükümdara şikâyette bulundu. Birinin kendisine hakaret ettiğini, izzeti nefsini kırdığını söyledi. Hükümdar, kabahatın cücesinde olması ihtimaliyle, kısa boyluların fitne çıkardıkları mânasına gelen:

— Küllü kasirun fitne, dedi.

Cüce, derhal mukabele etti:

— Şevketlim, o benden daha kısa boylu idi.

Bu cümle ile hem hükümdarı güldürmüş, hem zekâsına hayran bırakmış hem de ihsan almıştı.

Bu gibi zekâ eserleri göstermelerine rağmen cücelerin saraylarda bir eğlence vasıtası olduklarına şüphe yoktur. Sarayı Hümayundaki cüceler, padişahın huzurunda, güçlü kuvvetli cariyelerle güreşirlerdi. Bu hal, ekseriya havuz kenarında olur ve güreş, cücelerin havuza düşmeleriyle neticelenirdi. Bu manzarayı harem penceresinden seyreden sultanlar, kendi-

Meşhur Ressam Brindizi'nin fırçasiyle Saray Cücesi

lerini eğlendiren cücelere hediye ve ihsanlar verirlerdi. (1)

Osmanlı sarayında cücelerin bir çok mühim vazifeleri vardı. Bunlardan biri de, harem ile padişah arasında vasıta olmaktı. Padişah, haremden bir kadın isteyeceği vakit, baş cüceyi çağırır ve onun vasıtasiyle haber gönderirdi. (2)

(1) Müzei Askerî rehberi No. 3, S. 3.

Cücelerin bu sahifede gördüğünüz kıyafetleri renkli kumaşlardan yapılmıştı. Merasimlere iştirak ederler ve sınıf sınıf ayrılırlardı. Seferli baş cüce, kiler-i Hassa cüceleri, Hazinei Hümayun cüceleri, Harem-i Hümayun cüceleri gibi..

Cücelerin padişahları eğlendirmele-

(2) Osmanlı sarayı ve kıyafetleri sahife 209, 212, 215

Brindizi albümünden diğer bir Cüce

rinden başka hususî vazifeler de görenleri kaydediliyor. Bu hususi vazifelerin daha neler olduğunu bilmiyoruz. Yalnız bazılarının saray kütüphanelerinde vazife aldıkları görülmüştür.

Cücelere dair bir çok fıkralar var. Üçüncü Murad'ın cücesinin hikâyesi ne güzeldir. O, her padişahın huzuruna girince bir çok ihsan alır, fakat çıkarken, yarısını saray hademelerine kaptırırmış.

Her aldığı ihsanın yarısını hademelere kaptıran cüce, bir gün, padişahın uzattığı altınları almadı:

— Bu defa dayak isterim, dedi.

Padişah, bu arzunun mühim bir sebebe ma'tuf olduğunu hissetmiş, fakat anlayamamıştı. Neticeyi bekleyerek cücesinin isteğini reddetmedi. Cüce, dayak yedikçe gülüyordu. Çünkü bu ziyanları, parasının yarısı gibi olanlarla paylaşacaktı. Nitekim dışarı çıkınca ihsanın yarısını almak için ellerini uzatanlara:

— Yok, bu defa başka ihsan aldım.. İçeri buyurun orada paylaşacağız.. Diyerek yediği dayağın yarısını onlara tatbik ettirdi. Bu suretle de o zamana kadar aldığı paralardan yarısının elden gitmiş olduğunu padişaha zarif bir zekâ eseriyle anlattı, bu suretle daha çok ihsan aldı ve o günden sonra da kimse parasının yarısını istemeğe cesaret edemedi.

Her zaman sevilen, her zaman takdir edilen cüceler, bazan büyük tehlikeler de atlatırlardı. Her zaman vezirin taklidini yaparak hükümdarı eğlendiren bir cüce, bir gün vezirle karşılaşır:

— Sen benim taklidimi yapıyorsun öyle mi? Seni öldüreyim de taklid yapmanın ne demek olduğunu öğren..

Zavallı cüce, ölüm korkusiyle, her türlü şaklabanlikları unutarak padişahın yanına koşar:

— Şevketlim, der, vezirin taklidini yaptığımı duymuş, beni öldürecek.. Aman beni kurtarın..

Hükümdar kaşlarını çatar ve:

— Hele bir öldürsün, ben de ona gösteririm.. der..

Cücenin bir anda geçirdiği heyecanı düşünün.. Zekâ, burada da inlemeğe başlamıştır:

— Şevketli hükümdarım, şu işi vezir beni öldürmeden yapsanız daha iyi olmaz mı?

Sarayın son Akağa Cücelerinden Tokatlı Bahri

Bu Yazının Hikâyesi

Ahmed Refik merhum, bu yazısının hikâyesini, bilâhare Topkapı sarayı müzesi müdürü Tahsin Öz'e anlatmıştı. Hikâye, aynı zamanda Abdülhamid devri tarihine ve tarihçisine devir hakkında bir fikir vermesi bakımından da enteresandır.

O zaman Ahmed Refik merhum Vakanüvis'di, Adada oturuyordu. Abdülhamidin cenazesinin kaldırılacağı gün, Devletin resmî tarih yazarı olduğu halde onun bir şeyden haberi yoktu. Yalnız, Adada oturan Devlet ricali, siyah elbiseler giymişlerdi ve hallerinde bir durgunluk, bir gariblik vardı. Akın akın İstanbul'a iniyorlardı. Fakat ne olmuştu, ne vardı? Kimseye ve hattâ Ahmed Refik'e de bir şey söylemiyorlardı. Ahmed Refik, bu fevkalâdeliği sezdiği için onlara katıldı ve arkalarından doğru saraya geldiği vakıt, bir az sonra Abdülhamid'in yıkanacağını ve o gün defnedileceğini öğrenmişti. Büyük tarihçiyi bile merasimden uzak tutmak istediler, fakat o her şeye rağmen, otuz üç yıl bir devleti idare eden hükümdarın tarihî tedfin merasiminde bulunmak istedi, bulundu ve o akşam bu sahifede okuyacağınız yazıyı yazdı. O vakit çıkmakta olan Vakit gazetesine bu yazısını beş altına sattı. Sonra aynı yazı Abdurrahman Şeref'in Abdülhamid'e dair diğer bir makalesi ile bir broşür halinde çıkarıldı. Ahmed Refik, bu yazının kendisine en fazla para kazandıran bir makale ve en çok beğendiği yazılardan biri olduğunu söylemiştir. Yazı, hakikaten bir şiir halinde duyularak yazılmıştır.

ABDÜLHAMİDİN NA'ŞI ÖNÜNDE...

Yazan:
Ahmet Refik

Hâkanı sabık irtihal etmiş.. Bu havadis ilk defa gazetelerden öğrenildi. Boğaz, güneşin parlak ziyaları altında, gülüyordu. Beylerbeyi Sarayı uzaktan, mavilikler içinde görünüyordu. Otuz dört sene müddetle Osmanlı tahtını işgal eden Sultan Abdülhamidi Sani birkaç saat sonra, güzel İstanbulun toprakları altına gömülecekti. Sultan Abdülhamidin cenazesi Beylerbeyi Sarayından Topkapı Sarayına getirilecekti. Orada yıkanacak, ve saat dokuzda, Sultan Mahmud türbesine gömülecekti. Topkapı Sarayına gittim. Orta kapı önünde, başında kabalak, elinde tüfek, tek bir nöbetçi bekliyor, Babüssaade önündeki ak ağalar, kemali nezaketle gelenleri karşılıyordu. Kubbealtı, harap ve metrûk, ihtişamlı devirlerin hatıratile meşhun, asırların vakayiine acı acı gülüyor gibiydi. Güneşin ziyası servilerden süzülüyor, çimenler üzerine dökülüyordu. Bir iki hademe, ellerinde tırmıklar, sabahın feyizli güneşi altında yeşeren çimenler üzerinden, sararmış yaprakları topluyorlardı.

Sultan Ahmed-i Salis kütüphanesinin önünden geçtim. Siyah esvablı bir hademe lâle bahçesi tarafından hızla koştu: Cenaze geliyordu. Sarayburnu'na doğru ilerledim.

Abdülhamidin bir portresi ve imzası
(Tablo Topkapı Sarayı Müzesindedir)

Ufak bir kafile, parkın kumlu yokuşunu ağır ağır çıkıyordu. Rıhtıma büyük bir istimbot yanaşmış, sarı bacasından dumanlar yükseliyordu. Bu manzara pek hazindi: Marmara, sahiller, tepeler, güneş içinde idi. Uzakta, Hamidiye camiinin narin ve beyaz binası, Yıldızın ağaçlık caddesi, Sarayın çıplak ağaçlar arasından görünen müselsel damları, mebhut ve sakitti. Siyah, bütün siyahlar giyinmiş bir kafilenin başları üzerinde, beyaz bir çarşaf, koyu bir şal, yeni bir sedye görülüyordu. Sultan Abdülnamid, tahta bir sedye üzerinde, yatağının içinde, biruh yatmıştı. Kalın, sarı çizgili yatak çarşafı, sedyenin kenarlarına doğru sarkıyordu. Üzerine turuncu ve yeşil nakışlı, kıymettar, koyu bir şal örtülmüştü. Rüzgâr estikçe şal kalkıyor, altında zayıf bir vücudun, ufak bir başın kabartısı görülüyordu. Cenazenin önünde Beylerbeyi Sarayının muhafızı, yanlarında iki sıra asker, sedyenin etrafında Enderunu Hümayun ağaları, saray erkânı ağır ağır yürüyorlardı. Sedye el üstünde taşınıyordu. Arkada Şehzade Selim Efendi, Damad Paşalar, mahzun ve müteessir ilerliyorlardı. Her tarafta mübhem bir sükût.. Hademeden biri elinde bir fes taşıyordu. Fesin üzerine beyaz bir mendil örtülmüştü. Bu, Sultan Abdülhamidi Sânin fesi idi. Bütün simalar müteessirdi. Uzakta, bir bağcıvan, elinde bir çapa, melûl nazarlarını dikmiş, bakıyordu. Etrafta, cesedi taşıyanların kumlar üzerinde ayak seslerinden başka bir şey işitilmiyordu. Deniz sakin ve dalgasızdı. Sarayın önünde, Bizansın ebedî yadigârı, yüksek sütunlar, güneşin ziyalarile parlıyordu.

Cenaze, lâle bahçesi önünden geçirildi. Hırkai Saadetin yeşil ve yaldızlı kapısı önüne getirildi. Kapı açılmıştı. El üzerinde içeri girdi. Şehzadeler ve Damad Paşalar Mecidiye kasrında, cenazeye refakat edenler dışarıda kaldılar. Kapı kapandı, içeriye, Hırkai Saadet erkânından başkası giremedi.

* * *

Ne münevver, ne ulvî, ne ihtişamlı bir daireydi! Burası, Osmanlı Hânedanının Hilâfet nâmına inşa eylediği en bedi', en mutantan, en parlak bir mâbeddi. Duvarlar mavi ve yeşil çiniler, altın yaldızlı levhalarla müzeyyendi. Sultan Selimin halefleri, ruhlarını bu mukaddes mahalde tesliye ederler, ordularının zaferleri için burada dua ederler, Hırkai Saadet önünde gözyaşları dökerlerdi. Duvarların rengârenk çinileri,

Abdülhamidin gençlik resmi (Tablo Topkapı Sarayı Resim Galerisindedir)

kıymettar yazıları, göz kamaştırıyordu.

Hâcet penceresi önündeki hasırlar kısmen kaldırılmıştı. Karşıda, geniş, buzlu camlar Halicin görünmesine mâni oluyordu. İki yeşil kerevet üzerinde, serviden, altı kollu ufak bir tabut, hasırların kalktığı taşlık üzerinde, ufak bir teneşir görülüyordu. Sultan Abdülhamid, üryan ve bîruh teneşir üzerine yatırılmıştı. Hacet penceresinin yaldızlı parmaklıkları önünde müteessirane durdum. Tabutun ilerisinde, Enderun erkânı, ellerini hürmetle kavuşturmuşlar, hizmete muntazır, bekliyorlardı. Karşıda, Sultan İbrahimin sünnet odası, asırların menakıbını saklayan kapalı kapısı, mavi çinili duvarlarile, tarihin bu safhasına karışmak istemiyor gibiydi. Teneşirin etrafında, ikisi yeşil, ikisi beyaz sarıklı, dört hoca, ellerinde lifler, misk sabunları, dindârane bir ihtiramla nâşı yıkıyorlardı. Sultan Abdülhamidin beline doğru beyaz ve yeni bir kefen örtülmüştü. Göğsünden yukarısı ve dizlerinden aşağısı açıkta idi. Vücudunda

uzun bir hasatlığın zaafı görülmüyordu. Rengînde ölüm sarılığı, korkunç bir sarılık yoktu; fil dişinden, câmid bir cisim gibiydi. Boyu ufak, saçı ve sakalı ağarmıştı. Burnu, çehresine nisbeten uzunca idi. Gözleri kapanmış, çukura batmıştı. Uzun ve siyah kaşlarının vaziyetinde melâl ve teessür vardı. Saçları alnına doğru biraz dökülmüştü. Sakalı bembeyaz, uclarına doğru, sararmıştı. Yüzünde ihtiyarlık alâmeti, fazla buruşukluk yoktu. Boynu incelmiş, omuz kemikleri dışarı fırlamıştı. En zayıf yerleri göğsü idi. Göğüs ve kalça kemikleri görülüyordu. Bacakları beyaz ve ince, ayakları ufaktı. Vücudunda hiç kıl yoktu. Yalnız meme uçlarında, kollarının alt kısımlarında, parmaklarının üzerinde siyah kıllar görülüyordu. Kolları bitâbane iki tarafa düşmüş, ayaklarının parmakları açılmıştı. Vücudunun sağ tarafı bembeyazdı, sol tarafında ve arkasında kırmızılıklar görülüyordu. Heyeti umumiyesi sevimli idi. Beyaz bir vücud, yıkandıkça güzelleşen bir naaş, yeni bir teneşir üzerinde, yıkayanların ellerine tâbi, uzanmış yatıyordu. Nâaşın karşısında, ellerinde gümüş buhurdanlıklar, ağalar duruyordu. Herkes huzu' içinde idi. Bütün simalarda tevekkül alâmetleri görülüyordu. Hırkai Saadet dairesi tarihî bir gün yaşıyordu. O gün, vakayi'le dolu, uzun bir saltanat devresinin son sahifesi kapanacaktı. Bütün nazarlar, Sultan Abdülhamidin teneşir üzerinde yatan kapalı gözlerine dikilmişti. Nâşa sıcak sular döküldükçe beyaz bir duman yükseliyor, buhurdanlıklardan çıkan öd ve anber kokularına karışıyordu. Etrafta hâşiane bir sükûn hüküm sürüyordu. Hizmet için girip çıkanların, hasırlar üzerinde, ayak seslerinden başka bir ses işitilmiyordu. Ayak ucunda, direğin yanında, damadlardan iki zat, ellerini kavuşturmuşlar, gözleri nâşa matuf, müteessirane ağlıyorlardı.

Dışarıda, tabiatın bütün güzellikleri hissediliyordu: Halicin suları umulmaz bir Şubat güneşinin revnakları altında parlıyordu. Çimşirliğin ağaçları çıplak, baharın feyzine munzardı. Yıkanma el'an bitmemişti. Sultan Abdülhamidin, teneşir üzerinde, kapanmış gözleri, ağarmış saçları, çıplak vücudu ile bitâbane yatışı, kalblerde melâl ve intıbah hisleri peyda ediyordu. Bazan başı birdenbire kayıyor, yanlarına doğru düşen kollarile, masum, bîçare bir insan vaziyetini alıyor, ak ve perişan sakalile boynu garibane bükülüyordu. Sultan Abdülhamidi Sâninin bu pek tabiî âkibeti, hiç bir istibdadın, hiç bir zulmun, hiç bir kuvvetin payidar olamıyacağına kat'î bir delildi.

Nihayet nâşın yıkanması bitti. Sarı ipek işlemeli havlularla kurulandı, tabut yere indirildi, teneşir, tabutun yanına getirildi, içine kefenler serildi, Sultan Abdülhamidin nâşı hürmetle tabuta indirildi.

Sultan Abdülhamid, son dakikalarına kadar, kendini kaybetmemişti. Hattâ vasiyet etmişti: Göğsüne ahıdname duası konacak, yüzüne Hırkai Saadet destimali, siyah Kâbe örtüsü örtülecekti. Bu vasiyet harfiyyen icra edildi. Sultan Abdülhamidin tabut içinde, beyaz kefenler arasında, kemikleri sayılan çıplak göğsünde ahıdname duası, yüzünde siyah bir Kâbe örtüsü, ak sakalı, ebediyete doğru kapanmış gözlerile üryan ve perişan, Hırkai Saadet dairesinde yatışı, cidden elîmdi: Sultan Abdülhamid bütün günahlarını tarihe bırakmış, hâşiane bir vaziyette Huzuru İlâhiye gidiyordu.

Kefen bağlandı, tabut kapandı. Sedef kakmalı, asırlar görmüş bir saatin ağır taninleri Hırkai Saadet dairesinin ulviyeti içinde aksetti, tabutun techizine başlanmıştı. Üzerine evvelâ bir yatak çarşafı, daha üstüne sırma işlemeli al bir örtü konuldu. Ayak ucuna lâciverde yakın çiçekli bir kumaş sarıldı. En üste Kâbe örtüleri, kıymettar taşlarla müzeyyen kemerler konuldu. Başına ve kollarına şallar sarıldı. Baştarafına sarılan yeşil atlas üzerine kırmızı bir fes konuldu. Nâaş yıkanırken, çıplak bir tabut, tahta bir teneşir, Hırkai Saadet dairesinin gözler kamaştıran renkleri ve yaldızlarile tezad teşkil ediyordu. Şimdi Sultan Abdülhamidin ipekler, şallar, sırmalar, kıymettar taşlarla müzeyyen tabutu, dairenin ihtişam ve ulviyetine tevafuk etmişti.

Herkes çekildi. Yalnız, müzeyyen sütunlar, mülevven duvarlar, parlak levhalar arasında, başı harem dairesine müteveccih bir tabut, solda, Dairei Aliyenin penceresinden altınlar ve sırmalarla müzeyyen yeşil perdeler, ağır sırma püsküller, altın şebekeler, kıymettar ve tarihî levhalar, Kelâm-ı Kadîm'ler görülüyordu Arzhane önünden bir ayak sesi işitildi. Damad Paşalardan muhterem bir zat, müteessiranâ adımlarla ilerledi. Hırkai Saadet duvarının köşesinde melûl ve mahzun durdu. Ellerini açtı, gözleri tabuta müteveccih kısa bir dua etti, samimî bir hıçkırık müzeyyen kubbelerde akisler bıraktı.

* * *

Abdülhamid'in el yazısile Sadrazama yazdığı çok şâyanı dikkat mektubu

(Mektubun yeni harflerle metni 99 uncu sahifededir)

Saat dokuz.. Hırkai Saadet kapısının önünde sırmalı üniformalar, kalpaklar ve şapkalarile sefirler ve zabitler bekliyorlardı. Ecnebiler bu muazzam daireyi merak ve hayretle seyrediyorlardı. Ulema, arkalarında geniş kollu, göğsü sırmalı yeşil ve mor libaslar, sarıklarında sırmalar, hürmetle istikbal ediliyordu. Kalabalık gittikçe artıyordu. Veliahd-ı Saltanat, şehzadeler, büyük üniformalarile gelmişlerdi. Şubat güneşi altında, nişan, sırma, üniforma parıltısından başka bir şey görülmüyordu.

Hırkai Saadet dairesinin kapısı birdenbire açıldı. Bütün nazarlar kapıya çevrildi, kalabalık o tarafa doğru birikti. Kapının iki tarafı doldu. Herkes, kalbler müteheyyiç, cenazeyi görmek istiyordu. Nihayet, elmaslı kemerler, sırmalı Kâbe örtüleri, al atlaslarla müzeyyen tabut, kırmızı fesi ile, parmaklar üzerinde, mehîb ve muhteşem, dışarı çıktı. Erkânı Devlet, zabitler, Sultan Abdülhamidin cenazesi huzurunda idiler: Bütün nazarlar tabuta dikilmişti. Tabut, Hırkai Saadet kapısı önüne yüksek bir mevkie konuldu. Hamidiye camiinin kürsü şeyhi, sırmalı yeşil esvabı, göğsünde nişanı ile taşın üzerine çıktı. Etrafına bakınarak sordu: — Merhumu nasıl bilirsiniz?

Velveleli, hazin, müteessir bir çok ses, serviler arasında aksetti: — İyi biliriz.

Kısa bir fatiha bu merasime de nihayet verdi. Tabut kaldırıldı, Sultan Ahmed-i Salis kütüphanesinin, arz odasının sağından ağır ağır geçti, Babüssaade önüne geldi, cenaze namazı alelusul burada kılındı. Alay burada tertip edilecekti. Şehzadegân, âyan, meb'usan, erkânı devlet, süfera, ümera, saray ağaları, hep buraya toplanmışlardı. Arada sırada, teşrifat memurlarının sırmalı esvaplariyle, ellerinde beyaz bir kâğıd:

— Ayan, mebusan, ricali ilmiye, ümera. diye çağırdıkları işitiliyordu. Nihayet alay tertip edildi. Servilerin önüne hademei şâhane zabitan ve efradı dizilmişlerdi. Piyade efradı, silâhlarını omuzlarına asmışlar, kemali sükûnetle yürüyorlardı. Tabutun önünde dedeler, Şazelî dergâhı dervişleri gidiyordu. Tabutu taşıyanlar Enderunu Hümayun ağaları ve saray erkânıydı.

Tabut, Babüssaade'den orta kapıya kadar, serviler arasından, yavaş yavaş ilerledi. Orta kapıdan vakar ve ihtişam ile çıkarken hazin bir tehlîl, ruha huşû ve tevekkül veren tatlı bir sada, orta kapının taş duvarlarına, bir zamanlar vüzeraya mahpes teşkil eden kapı arasına, aksetti. Bu sada Sultan Selim-i Salisin hassas, necib ruhunun tercümanı idi. Enderundan akseden her nağme, Enderundan yükselen her terane, hassas padişahın pâk ve mübarek ruhunu yâd ettirmemek kabil miydi? Enderunu Hümayun ağaları salât okuyorlardı. Kubbealtının harap duvarlarına akseden bu sesler, Osmanlı ruhunun hazin feryadlarıydı. Herkes tabutun arkasından hürmetle yürüyordu. Bu tarihî kapı, ne padişah cenazelerinin çıktığını görmüş, etrafında ne acı göz yaşlarının döküldüğüne şahid olmuştu. Önde, dedegânın fasıladâr, hazin nevaları işitiliyor. Şâzelî dergâhı şeyhlerinin hüzünlü bir Arab lâhni ile okudukları kelimei tevhid, tekbirler ve naatler arasında, âheste bir nakarat gibi yükseliyordu. Orta kapı ile Bâbı Hümayun arası Alman zabitlerinin otomobilleri, mükellef konak arabalarile dolmuştu. İki zarif hanım, arabada, ayağa kalkmışlar, yüzlerinde ince peçeler, alayı seyrediyorlardı. Biraz ötede, Bizansın İrini kilisesi ve son devrin askerî müzesi önünde, Mehterhâne takımı, cesîm kavukları, kırmızı şalvarları, sırma çepkenleri, sarılı ve kırmızılı bayraklarile durmuşlardı. Canlı bir tarih, hürmet ve tevkîr ile tabutu selâmlıyordu.

Cenaze Bâbı Hümayundan çıktı. Sokaklar insandan görülmüyordu. Ayasofya önünden Sultan Mahmud Türbesine kadar caddeye iki sıra asker dizilmişti. Ağaçlar, evler, pencereler, damlar kadınla, çoluk çocukla dolmuştu. Tramvaylar durmuştu. Tabut, acıklı ve müessir dualarla, tekbîrler ve tehliller ile ilerliyordu. Cenazeyi görenler, müteessir oluyorlardı. Evlerin pencereleri kadınlarla dolu idi. Bir hanım, hıçkırıklarını zaptedemiyor, mendili gözlerinde, başını duvara dayamış, ağlıyordu. Cenazeyi lâkaydane seyredenler de vardı. Fakat hassas kalbler, bu hazin merasime, bu müellim feryadlara, bu dinî ihtişama karşı gözlerinin yaşardığını hissediyordu. Otuz dört sene hilâfet makamını işgal eden Osmanlı Padişahının son merasimi hürmetle ifa ediliyordu.

* * *

Son şehkayı andıran Allah! Allah! nidalarile tabut türbe kapısından içeri girdi. Sultan Abdülhamid hürmet ve tekrîm ile kabre indirildi, Osmanlı tarihinin otuz dört senelik safhası hazin bir surette hitama erdi.

Büyükada 15 Şubat 1918

Ahmet Refik

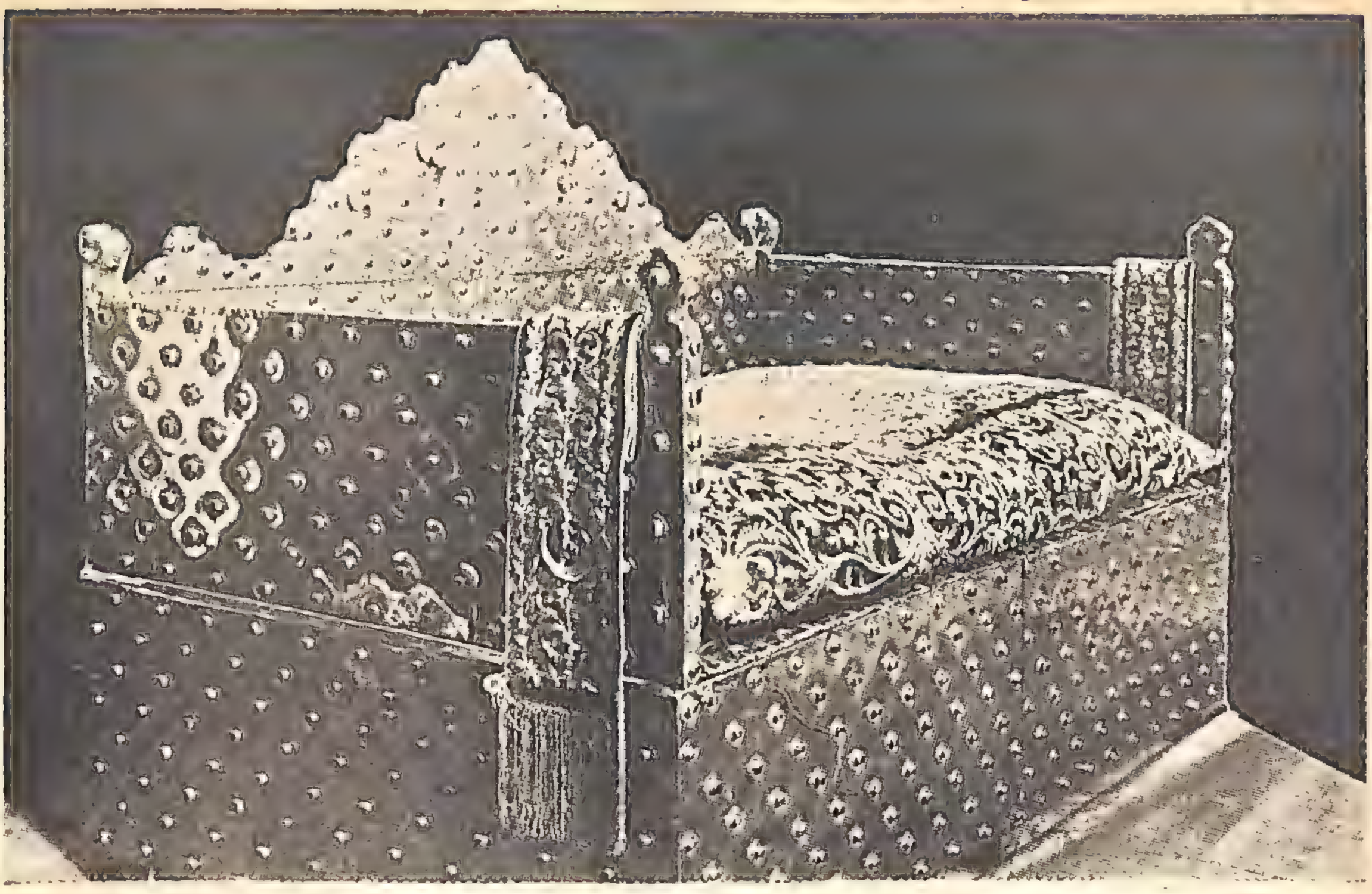

Altın Bayram Tahtı

Topkapı sarayının hazine dairesinin üçüncü salonunda teşhir edilen ve hazine defterinin 49 numarasında kayıtlı bulunan bu taht, som altından yapılmıştır. Mısır Valisi İbrahim Paşa, bu tahtı Mısır'da kuyumcubaşısı ve adaşı İbrahim'le Derviş isminde bir san'atkâra yaptırmıştır.

Oymacılık, kakmacılık ve süsleme bakımından bir şaheser sayılan bu tahtın altınının tam 80,000 duka altını ağırlığında bulunduğunu tarihçiler yazarlar. Üstünde 955 zeberced vardır. İbrahim Paşa bu tahtı Üçüncü Murad'a hediye etmek suretiyle Ayşe Sultan'ı almış, Osmanlı hânedanına damad olmuştur. Ayşe Sultan'ın düğünü peri masallarındaki gibi pek muhteşem olmuştu. Sarayın hazine defterinde rastladığımız bir kayda göre Üçüncü Murad, Sultan'ın cihazı için saraydaki kıymetli ve cevherli 16 sorgucu bozdurmuştur.

Üçüncü Murad'dan sonra bütün padişahlar Topkapı sarayında orta kapının önüne çıkarılan bu tahtın üstünde merasimle bayram tebriklerini kabul ettikleri için «Bayram Tahtı» şeklinde adlandırılmıştır.

Müzeler İdaresi bu tahta kıymet biçilerek neşredilmesini hiç istemiyor. Hırsızlıktan korktuğu için...

Abdülhamidin Mektubunun Metni

Saat dört buçukta tarafı şâhâneme takdim olunmak üzere başkitâbete yazdığınız tezkerei Sadaretuzamanız manzurum oldu. Yunan meselesinin halline dair fevkalâde bir meclisi umumînin Bâbıâlîde yarınki Perşembe günü akdini istizan buyurmuşsunuz. Halbuki kanunumuz mucibince fevkalâde Meclis Bâbıâlide teşekkül edemez. Her ne kadar Yıldız Sarayında mahud iki mesele hakkında fevkalâde meclis teşekkül eyledi ise, benim meseleye gayetle merak ettiğim için olvakit dâvet eylemiş idim. Yunan meselesi hakkında yarınki Perşembe günü geçenki Avusturya ve İngiltere meseleleri gibi gene öylece Yıldız Sarayında saat dörtte tezkerenize binaen meclisin akdini münasip görüyorum.

29 Haziran 94 *ABDÜLHAMİD*

106 YIL EVVEL İSTANBULDA UÇAN
İLK BALON

★

106 yıl önce, Abdülmecid'in huzurunda yapılan balonla uçuş tecrübesinin bu sahifede okuyacağınız hikâyesi cidden enteresandır. Komaşki adında bir İtalyan'ın yaptığı üç ayrı uçuşun hikâyesini veriyoruz.

Komaşki, ilk uçuşunda Yalova'ya, ikincisinde Yeşilköy'e inmiş, üçüncüsünde bir daha yere inmemek üzere uçup gitmiştir.

Bu yazıda, Komaşki'nin bu uçuşlarının hikâyesini, o zamanki gazetelerin ve Fransızca Jurnal des Voyages'in meraklı mütalâalarını okuyacaksınız.

★

Komaşki'nin İstanbulda ilk uçuşa hazırlandığı gün. Resim: (Journal des Voyage'ın 1884 tarihli nüshasından)

SAİT TOYDEMİR

1844 yılında İstanbul'a gelen Komaşki (Comasgi) adında İtalyan bir baloncunun şehrimizde geçen ve sonra dünya matbuatına intikal eden maceraları, cidden meraklı ve heyecanlıdır.

İstanbul'da yapılan bu balon tecrübesi, o zaman bütün halkın ve ulemanın sonsuz bir alâkası ile takip edilmişti.

Komaşki, ilk uçuşunu Üsküdar'da, Ayrılık çeşmesinde ve Haydarpaşa'daki Kasr önündeki çayırlıkta yapacaktı. Uçuş hazırlığının yapılacağı yerin etrafında direkler dikilerek perde ile kapatılmıştı.

İbrahim Ağa Çayırının üstündeki yamaçda, heyeti vükelâ ve müşiran ve sair davetlilerle ecnebi sefir ve konsoloslar için yerler ayrılarak ayrı ayrı süslü çadırlar kurulmuştu. Diğer seyirciler için de, küçük Haydarpaşa, büyük Haydarpaşa Mesireleriyle İbrahim Ağa Çayırı ve etrafındaki sırt ve tepeler ayrılmıştı. Seyircilerin bir kısmı at ve arabalariyle gelmişlerdi. İğne atılsa yere düşmeyecek bir kalabalık olmuştu. KASR önündeki çayırda

mızıkalarıyle Hassa askeri saf-beste idi. İntizamı temin için piyade ve süvari devriyeler mütemadiyen dolaşıyorlardı. Padişah Beylerbeyi sarayından bir fayton ile Haydarpaşa Kasrına gelmişti.

Baloncu evvela bir küçük Balon uçurdu. Her şey hazır olmuşdu. Balonun etrafındaki perdeler kaldırıldı, Balon yükseldi ve iplerinden tutularak Kasrın önüne getirildi. Balon armut şeklinde ve dilimleri kırmızı ve şeker renginde idi. Baloncu burada, havadan Kasra bir istida ile üzerinde şu yazılar bulunan ve matbu olan kâğıtları attı. İstidada, İstanbul'da bir tecrübe daha yapmasına müsaade edilmesini rica ediyordu. Matbu kâğıtlarda:

Padişah-ı mülk-i islâm hazret-i Abdülmecid
Daim olsun zat-ı pâki şan-ı ruzefzun ile
Dergeh-i vâlâsının Dâra gibi her bendesi
Harb ü imâr bahseder İskender Efridun ile
Re'y ü tedbirde müsellemdir en edna bir kulu
İmtihan-ı akl eder Risto ve Eflâtun ile
Afitab âsâ cihanda haşredek baki ola
Hayme-i zerrin tınab-ı şevketi gerdun ile
Sayesinde on iki burcu görüp izzet dedim
Han Mecidin şanı çıksın göklere balon ile
1260

Baloncu, Kasr önünde Balonunu döndüre döndüre padişaha gösterdi ve kalktığı yere indi. Saat altıda, balonun ipleri bırakılarak yükselmeğe başladı. Seyirciler üzerinden geçerken, içinde çiçekler ve elvan kâğıtlara basılmış kasideler yazılı kâğıd şemsiyeler atarak gözden gaib oldu.

Balon, evvelâ şimal istikametine gitmiş iken cenup cihetine yollanmış ve Büyükada ile Heybeliada arasında denize yakın inmiştir. Bu şekilde İstanbul istikametini tutmuştu ki, bir ayıbalığının peşine takıldığını görmüş olduğundan tekrar yükselmiş, fakat bu defa da rüzgârlar balonu Marmara adası istikametine ve bilâhara da Yalova cihetine atmış ve Pazarköy üzerine gelince yere inmek istemişse de mümkün olamayınca o civardaki Demirci Deresi'ne, dört saat havada kaldıktan sonra inebilmişti. Burada balonunu bir ağaca bağlamış, köye giderek, hareketten evvel kendisine verilmiş olan yol fermanını göstermiş ve o gece Pazar köyünde misafir ve i'zâz edilerek ertesi gün köyden kırk kişi ile gidip balonunu toplamış ve Yalovaya gelerek bir kayık ile 11/Temmuz/1844 perşembe günü İstanbul'a gelmiştir.

Komaşki ikinci uçuşunu Beyoğlunda, küçük Taksimdeki hastanenin bahçesinden yaptı. Buradan uçacağını bir kaç defa ilân etmiş, havaların müsaadesizliği yüzünden ancak ramazan bayramının üçüncü günü uçabilmişti. Komaşki, saat 11 de havalanmış, İstanbul üzerinde biraz dolaştıktan sonra Yeşilköy civarında Safra köyüne inmişti. Burada balonunu bağlayacak bir ağaç bulamamış, barutçu başının konağına giderek haber vermiş, rüzgârla sürüklenen balon, barutçubaşının adamları tarafından tutularak içi boşaltılmış ve baloncuya teslim edilmişti.

* * *

Komaşki'nin üçüncü uçuşu, son ve ebedî uçuşu oldu. Zavallı Komaşki, Âdile sultanın yedi gün, yedi gece süren düğününü daha çok neşelendirmek için uçmuştu. Sert bir poyraz esiyordu. Balon, İstanbul üzerinde bir saat kadar görünmüş, sonra gözden kaybolmuştu. Çok enteresan olan o zamanın gazetelerinden Ceridei Havadis, Komaşki için şunları yazar:

«*Suru Hümayunda Komaşki adlı baloncu Haydarpaşa sahrasından yükselmiş ineceği yerlerde kendisine yardım edilmesi için tatarlar çıkarılması hususunda fermanı âli yazılmış ise de şimdiye kadar bir havadis alınamamış, bazı kimseler, Komaşki'nin telef olduğu kanaatine varmışlardır, çünkü o gün rüzgâr şiddetli olduğundan balon, topaç gibi dönüp âletlerinden bazılarının düşmesi mümkün görülmektedir.*

Gerçi balonun ziyade yükselip inmesi için balonun yukarısındaki selâmet kapusunu iple çekip açtıktan sonra fazla gaz çıkarılarak yere yaklaşmak mümkündür, fakat kapu açılmadığı takdirde baloncu şaşkınlığından ne yapacağını bilemez. Baloncu, bu defa haddinden ziyade yükselmişti. Bazı kimselerin kanaatine göre aklı başında olsa idi inerdi, lâkin aşağılarda

rüzgâr şiddetli olduğundan aklı başında da olsa inemezdi. Şu kadar var ki, o gün, bir kaç kimse ile beraber iyi dürbünlerle gazın çıktığını gördüğümüzden inşaallah selâmet ile yere iner.»

Yedi gün sonra yine Ceridei Havadis gazetesi şu satırları yazıyordu:

«Zavallı Komaşki'den bu ana kadar bir haber gelmediğinden telef olduğu anlaşılıyor. O gün, yanında bulunanların söylediklerine göre baloncu yemeği az yiyerek içkiyi çok içtiğinden öyle mest olmuş ki, balonculuk san'atını bilenlerden biri beraber gitmesini istediği vakit, balonun yerde bağlı olduğunu farkedemeyen Komaşki «bak, beni bile kaldıramıyor» cevabını vermiş, balon yere ineceği zaman azar azar yere dökülecek torbalar içindeki kumlardan da ekserisini gene balonun yere bağlı olduğunun farkına varmadan almamış, bağları çözüldükten sonra balon, deli olmuş kuş gibi havaya uçmuştu. Onun için Komaşki, ya havada dönmüş, ya denize veyahut üç beş gün yukarıda kaldı ise Afrika'nın ötesine veya Hind veya dünyanın bir tarafına düşmüştür.»

Bu hâdiseden yirmi sene sonra, Amerikalı bir baloncunun yine İstanbul'da balonla uçuş tecrübeleri yapması üzerine Hakayik-ul Vakayı adlı gazete şunları yazmıştı:

«Bundan yirmi sene evvel Komaski namındaki bir baloncu İstanbul'a getirilerek Üsküdar'dan uçmuş ve herkes kemali taacüble seyretmiş. Balon uçarken Komaski şapkasiyle seyircileri selâmlamış ve balondan aşağı bir takım kâğıtlar da atmış idi. O zaman balon içindeki adamın canlı olmayıp balmumundan olduğu tahmin edilmiş idi. Komaski uçtuktan sonra ne tarafa gittiği ve nereye düştüğü haber alınamamış. Kimi denize düştüğüne kimi karaya indiğine ve kimi güya kürrei nâre çıkıp yandığına mâna vermiş ve:

Söyledi mürg-u kaza cevri havada tarih
Küre-i nare çıkup yandı Komaski bu sefer

Tarihini inşad ve karaya indiğini haber verenler bir takım hikâyeler uydurmuşlardır. Merkum buradan havalanıp sinek kadar kalıncaya kadar görülüp sonradan büsbütün kaybolmuş ve Anadolu tarafında bir tarlanın üzerine indiğini bir çiftçi uzakdan görüp aşağıya yaklaştıkça yanında bulunan iki çiftçiye de haber verip bunlar bir araya gelerek gözlerini havaya dikdiklerini ve kimi büyük kartal kuşu ve kimi çekirge kümesi zan etmişler ve bu esnada balon yere inince zan ettikleri gibi kuş ve çekirge kümesi olmayıp ancak bulundukları yere gelirse tepelemeğe karar verip ellerine birer sopa alarak yere inmesini beklerken balon yere inmiş ve içinden bir adam çıktığını görünce ellerindeki sopayı bir tarafa atıp kaçmışlar ve köye gelip gökten yere bir adam indiğini haber verdikleri o zaman rivayet olunmuştu.

1884 yılında çıkan Jurnal des Voyages'in 362 nci sayısında Komaşki'den bahseden W. D. Fonvelle, yazısını şöyle bitirir:

«Fakat başladığı zor sanatta kıymetsiz tecrübesi ve balonun kıymeti hakkında hayale kapılan zavallı Comaschi Hükümdar, odalıkları ve Muhammedin emirlerine rağmen Boğazın iki kıyısını kaplayan kalabalığın alkışlarının tesiriyle heyecana sürüklendi, Arbanın kaybolduğu şekilde kayboldu ve ne olduğu hâlâ anlaşılamadı.

Bu faciadan Ulemanın Mukaddes kitabın kayıtlarını nazarı itibara almayan dinsizlerin ne kadar suçlu olduklarını göstermek için elde ettikleri fırsata sahip oldukları neticesine varmak gayet kolaydır.»

FIKRA:

İşin güç tarafı

Mevlâna Hızır Beyin de hazır bulunduğu bir mecliste kadılıktan konuşuluyordu. Biri dedi ki:

«— Hasımlardan biri ekâbirden olursa kadının hüküm vermekte durumu güçleşir».

Hızır Bey:

«— Ben bunda güçlük görmüyorum, dedi. Kadı ekâbirden olanın lehine hüküm verir, ya ikisi de ekâbirden olursa o vakit iş sarpa sarar».

«Hünername» minyatürlerinde Yavuz Sultan Selimin timsahı kesişi..

Yavuz'un Nil'de Timsah Kesişi...

Yavuz Sultan Selim Mısır'ı aldıktan ve son mağlup Kölemen hükümdarı Toman Bayı ZÜVEYLE kapusunun önünde asdırdıktan sonra silâh kullanmasını iyi bilen ve merd bir hükümdar olan Tomanbayın; namlusunun iyiliği ve keskinlikte eşsizliği ile meşhur olan kılıcını kendisine getirmişlerdi. Mısır kumandanları bu kılıcın meziyetlerini saya saya bitiremiyorlardı. Fâtih padişah bu sırada fellahların Nil kenarına çıkardıkları iki timsahla meşgul olduklarını gördü. Timsah derisini kesen kılıca baha biçilemezdi. Yavuz yanındakilerle beraber fellahların yanına yürüdü. Onlardan en iri timsahı istedi. Kılıç kullanmakta en mahir silâhşörler

Tomanbayın kılıcını timsaha çaldılar. Kesmemişti. Yavuz kendi belindeki kılıcını çekti, bir darbe ile korkunç hayvanın başını gövdesinden kopardı. Bu suretle kendi kılıcının Tomanbayınkinden çok keskin olduğunu isbat etti. Biz, yukarıda gördüğünüz, tabloyu baha biçilmiyecek kadar kıymetli ve tek olan «Hünername» adlı şehnamenin birinci cildinin 214. B yaprağından aldık. Şehnameci Seyyit Lokman, Yavuz'un kılıcını tavsif ederken bunun demir örsden daha sağlam olduğunu söylüyor.

* * *

Topkapu sarayında Hazine kütüphanesinde 1523 ve 1524 numaralarda kayıtlı bulunan (Hünername) iki ciltdir. Maddî kıymeti milyonlarla ölçülebilecek olan bu eserin Cumhuriyet inkılâbından evvel ancak ikinci cildi malûmdu. Bunun da Sultan Vahideddin tarafından kaçarken götürüldüğü zannediliyordu.

Dolmabahçe sarayı Atatürk'e tahsis edildikten sonra bu cild Vahideddinin mesai odasında kendi masasının gözünde bulunmuştur. Sonra sarayda müdür Tahsin Öz tarafından birinci cildi de bulunmuştur. Bunu da ilk defa geniş ilim muhitine İbrahim Hakkı Konyalı tanıtmıştır. Birinci cild 468, ikinci cild 600 sahifedir. Her ikisinde de kıymetli sanatkâr nakkaş Osmanın fırçasından çıkmış 126 nefis tablo vardır. Bunu 977 yılında şehnameciliğe tayin edilen Seyyit Lokman dört cild üzerine tamamlayacağını mukaddemesinde yazdığı halde bugüne kadar ancak ikisi bulunabilmiştir. Birinci cildde Sultan Osmandan Kanunî'ye kadar bütün padişahlar, ikinci cildde yalnız Kanunî yazılmıştır. İkinci Selime tahsis edilen üçüncü cildle dördüncü Selime tahsis edilen dördüncü cild ya yazılmamıştır veyahut bize kadar gelmemiştir.

Yalancı Tanrı İne Baba

1002 yılında Silistre'nin Tuzla kazasına bağlı Özücekolu köyünde İNE BABA adlı şöhretli bir baba türemiş, başına tehlikeli ve kalabalık bir kara kuvvet toplamış, istediklerine pırlanta gibi kızlar ve oğlanlar dağıtmaya, gaipden haber vermeye, Allahla, Hazreti Ali ile konuştuğunu, yedi kat gökleri ve yerleri dolaşıp meleklerle sohbet ettiğini iddiaya başlamıştı. Git gide işi azıtarak arzularını tatmin etmiyenlere Yunan esatirinin baktıklarını taş yapan yılan saçlı kızı Medüs gibi:

— Seni taş yaparım!.. der olmuştu. Bütün Dobrıca halkı akın akın Babanın muhteşem sarayına gelerek önünde secde ediyorlardı..

Bu bir masal değil, Başbakanlık arşivindeki bir divanı hümayun defterinden çıkarılmış taş gibi katı bir hakikattır. Tanrılığını ilân eden İne Babanın şöhreti geniş sınırlı Osmanlı İmparatorluğunu başdan başa tutmuş, yurdun bu parçasında bir ihtilâl kasırgası kopma istidadı gösterdiği için devlet ciddi tedbirler almaya lüzum görmüştü. Üçüncü Sultan Murad 1002 yılı Zilhiccesinin 24 üncü günü Tuzla kadısına ve başka ilgililere hükümler yazarak «Mezburu ele getürüp, elleri bağlanup yanına yarar adamlar koşup İstanbul'a gönderilmesini» istemişti.

Devlet en kuvvetli zamanlarında bile böyle şeyhlerle, babalarla uğraşmaya mecbur olmuştu.

[Başbakanlık arşivinde 72 numaralı mühimme defterinde kayıtlı 32 sıra numaralı hükümden].

Tarih Dünyasının Birinci Sayısı

Tarih Dünyası'nın birinci sayısı görülmemiş bir alâka ile karşılanmış ve iki gün içinde tamamiyle tükenmişti. İkinci sayımız, bu alâka gözönünde tutularak, daha fazla miktarda basılmıştır. Birinci sayının da ikinci baskısı hazırlanarak kâfi miktarda satışa arzedilmiştir. Anadoludaki bâyilerimize ve idaremizden isteyen okuyucularımıza da gönderilmiştir.

Bir düğün alayı. (Ressam Ferriol'un tablosu)

Üç Yaşında Evlenen Sultanlar

Yazan:

Adnan GİZ

Sultan İbrahim'in kendi aklınca dört başı mamûrdu. Bir bakıma ecdadı izâmının dârât ve ihtişamına o da sahipti. Kadın, servet ve ordu, bütün imparatorluk emrine amâde idi. Bir taraftan Venedik kâfiri üzerine bir büyük sefer tedarikine girmiş, elbette Girit alınsın demişti. Hem dehşetlû biraderi Sultan Murad'ın bir mutena silâhtar paşası varsa, kendisinin de arslan gibi boylu boslu, alyanaklı bir silâhtar ağası vardı. Onu derya kaptanı edip taşra çıkarmıştı. Fakat Sultan İbrahim'in galiba bir eksiğe aklı takılmıştı. Cedd-i emcetlerinden bazıları azim düğünler tertib edip dünyayı velveleye vermişlerdi. Sultan İbrahim de böyle günlerce sürecek bir sûr-u hümayûn istiyordu. Lâkin onun ne sünnet edecek yaşta oğlu, ne de evlenme çağında kızı vardı. Kızlarının en büyüğü iki buçuk yaşında idi. Fakat, Padişah-ı cihan ne ister de reddolunur? İsteği derhal yerine getirildi ve henüz ikibuçuk yaşında olan Fatma sultan bir vezire namzet gösterildi. Hem de kime? Yaşı elliye yakın, evlâd-u iyal sahibi boylu boslu Silâhtar Yusuf Paşaya. İkametlerine meşhur İbrahim Paşa sarayı tahsis edildi. Hemen düğün hazırlıklarına geçilerek zamanın âdeti mucibince «azim nahiller işlenmesi» ferman olundu.

Devlet erkânının gıpta ile karşıladıkları bu damatlık şerefinden başka, Malta üzerine açılan seferin serdarlığı da Yusuf Paşaya verildi. 30 Nisan 1645 de İstanbuldan donanma ile hareket eden Yusuf Paşa,

22 Ağustosta Hanya Kalesini fetheylemek suretiyle bu uzun seferi küşad etmişti. Fakat, Sultan İbrahimin teveccühü uzun sürmedi. Hanya fatihi, kışı geçirmek üzere İstanbula dönmüştü. Düşmanları, Padişaha bu kalenin fethinde ele geçen ganaimin Yusuf Paşa tarafından saklandığını ihbar ettiler. Hakikatta, Paşa dürüst bir adamdı. Tarihlerimizde pek maruf olduğu gibi, padişahın şuursuz emirlerine boyun eğmektense, başından vazgeçmeyi tercih eyledi. Boğulduktan sonra, cesedini gözden geçiren mecnûn hükümdar: «Yazık oldu! ne de güzel kırmızı yanakları var.» diye hayıflanmıştı.

Bu suretle, ikibuçuk yaşında nişanlanan Fatma Sultan, dört yaşında dul kalmış oluyordu. Bu mahlûl saadete, Yusuf Paşanın silâhtarlıkta halefi olan Fazlı Paşa lâyık görüldü. Yusuf'dan kalan üç kıymetli şey, Musahiplik, İbrahim Paşa sarayı, ve Fatma Sultan ona verildi. Padişah, Yusuf'un katli ile yarım kalan tasavvurunu, derhal neticelendirdi. 23 Şubat 1646 günü Fatma Sultan, Fazlı Paşaya nikâhlanarak, Osmanlı sarayının düğün âdetleri bütün incelikleriyle tatbik olundu. Sağdıçlığa Sadrazam Salih Paşa seçilmişti. Darphane civarında işlenen ve elli kişi tarafından taşınan minare boyundaki nahilleri, eski saraya götürmek için Süleymaniye civarında bir çok evin cumba ve şahnişlerini yıkmak suretiyle sokakları açmak lâzım gelmişti. Padişah nihayet arzusuna nail olmuş ve eski sarayla Atmeydanı arasında yapılan gelin alayını doya doya seyretmişti.

Saray âdeti mucibince küçük yaşta nikâhlanan sultanların zifafları, bülûğlarına kadar tehir edilirdi. Derdimend Fazlı Paşanın da güvey girmek için en aşağı dokuz, on yıl beklemesi lâzımdı. Zaman muhataralı, hükümdar mecnundu. Hiç bir devlet adamı ne mevkiinden ne hayatından emin değildi. Fakat okuyucularımı merakta bırakmamak için derhal tebşir edeyim ki Fazlı Paşa, gerçekten hayrete değer bir talih eseri olarak bu mühim devreyi, yalnız bir kaç ölüm tehlikesi geçirmek suretiyle atlatmış ve bir gün küçük sultanın vuslatına nail olmuştur.

Sultan İbrahim'in hem de aklı başında halefleri, üç, dört yaşındaki kızlariyle olgun vezirlerini evlendirmek garabetini zaman zaman tekrar ettiler.

Bu garip izdivaçların elbetde bir takım sebepleri vardı. Genç bir padişah nasıl sakal bırakırsa, nasıl bir an evvel baba olmak isterse ve nasıl mazideki cetlerinin tarihte yer tutmuş hareketlerini taklide kalkarsa, tabii bir an evvel bir sûr-u hümayun yapmak hevesine kapılabilirdi.

Sonra, daima sadık ve itimada şayan bendeler arayan hükümdarlar bazen seçme nedimlerini bir akrabalıkla kendilerine bağlamak ve onların kaderleriyle kendi saltanatları arasında çözülmez bir rabıta kurmak ihtiyacını duyarlardı. Bu garip izdivaçları bazen de malî sebepler, akçe darlığı zorlardı. Gerçi herkesin malı ve canı padişaha aitti. Fakat bazen kapısı zengin, hazinesi dolu bir vezirin canını almadan malından faydalanmak arzusu duyulurdu. O zaman zengin vezir damatlık şerefine lâyik görülür ve birikmiş hazineler Padişah tarafından peşkeş olarak lûtfen kabul edilirdi.

İbrahim'in torunlarından İkinci Mustafa, 1702 de henüz yedi yaşında olan büyük kızı Ayşe Sultanı Köprülüzade Numan Paşaya, beş, altı yaşında olan Emine Sultanı Silâhtar Çorlulu Ali Ağaya, en küçük kızı Safiye Sultanı da maktül Kara Mustafa Paşanın oğlu Ali Paşaya nişanlamıştı. Bir taraftan düğün hazırlıkları yapılarak Muhsinzade Mehmet efendi düğün emini nasbolunmuş, Küçük sultanlar için Edirnede bir saray inşasına başlanılmıştı.

Edirne vak'ası İkinci Mustafanın bu tasavvurlarına uzun bir fasıla çekmiş ve üç hemşirenin düğünleri yıllarca sonra ancak Çorlulu Ali Ağanın sadareti sırasında yapılabilmiştir.

Üçüncü Ahmet de dedesi ve ağabeysi gibi kızlarını evlendirmekte büyük bir isticâl göstermiş, en büyük kızı Fatma Sultanı, henüz üç yaşında iken-Çorlulu'nun muhalefetine rağmen-muhteşem bir düğünle Silâhtar Ali Paşaya nikâhlamıştı. Bu düğün sırasında, Fatma Sultanın küçük kardeşi Hatice Sultan da Abdurrahman Paşaya namzet gösterildi. Fatma Sultan, Ali Paşanın Petervaradinde şehadeti üzerine servetinin mühim bir kısmını tevarüs etti ve ikinci izdivacını on üç yaşında iken Nevşehirli İbrahim Paşa ile yaptı. Leydi Montagü'nün hâtıratına göre, küçük ve hassas sultan, o zaman elli yaşında olan İbrahim Paşayı görür görmez gözyaşlarını tutamamış, fakat Nevşehirli küçük zevcesinin gönlünü kazanmakta büyük bir liyakat göstermişti.

Üçüncü Ahmed'i istihlâf eden padişahlardan Birinci Mahmutla Üçüncü Osmanın çocukları olmamışdı. Uzun bir fasıladan sonra, 1759 da ilk defa Üçüncü Mustafanın

bir kızının dünyaya gelmesi büyük şenliklere vesile oldu. Hibetullah adı verilen bu sultanın doğumuna, zamanın sadrazamı Ragıp Paşa:

Binde bir vaki olur böyle dilâra tarih
Oldu kevne tarab-aver Hibetullah Sultan

tarihini söylemişti. Bugün Lâleli türbesinde küçük bir yer işgal eden bu sultan ancak üç yıl yaşadı. Fakat, henüz üç aylık iken, memleketi istikbalde büyük bir felâkete sürükleyecek olan şuursuz bir vezire nişanlanmıştı.

Üçüncü Mustafayı bazıları bir müceddit sayarlar ama, devrini tetkik ederken aklından şüphe etmemek mümkün değildir. Gerçi bir müddet sonra Hibettullah Sultan ölüp gitti. Fakat nişanlısı olan yadigâr baki kaldı. Silâhtar Hamza Paşa adını taşıyan ve padişahın pek makbulü olan bu zat bir buhran neticesinde şuurunu kısmen kaybetmişti. Natemam bir damat olmasına rağmen hükümdarın teveccühünü muhafaza eyleyerek, 1768 de sadarete getirildi. 25 gün içinde memleketi zamansız, mevsimsiz, hazırlıksız ve manâsız bir harbe sürükledi. Altı yıl süren harp, hiç bir askeri hezimetle mukayese edilemiyecek derecede ağır şartlar taşıyan Kaynarca muahedesiyle neticelenmişti.

Üçüncü Mustafanın, ikinci kızı Şah Sultan da ömrünün ilk yedi yılı içinde iki meş'um nişan geçirdi. Henüz üç yaşında iken namzet gösterildiği sadrazam Bahir Mustafa Paşa az sonra katledilmişti. İkinci nişanlısı Mehmet Emin Paşa ise Hamza Paşanın üzerine sadarete getirilmiş, fakat askerlikten bihaber, liyakatsiz bir vezir olduğundan orduyu büsbütün perişan ederek idama sürüklenmişti.

Bu şeametli tesadüflerden sonra, Osmanlı sarayında bir daha küçük çocukların kocaya verildiği görülmedi. O halde ki, yedi yaşına kadar iki vezire nişanlanan Şah sultan bile, amcası Birinci Abdülhamid zamanında sahiden kocaya varabilmek için tam yirmibir yaşına kadar beklemişti.

ADNAN GİZ

* * *

(Başbakanlık Arşivinde, Muallim Cevdet tasnifinde küçük yaşta evlendirilmiş Sultanlar hakkında, tarihsiz iki hattı hümayun vardır. Birincisi, Sultan Üçüncü Ahmed'e, diğeri Üçüncü Mustafaya atfedilen ve bu garip izdivaçların dikkate şayan birer vesikası olan bu hatların suretlerini aşağıda okuyucularımıza arzediyorum:

1. Benim vezirim, Lehülhamd mizacım bugün iyicedir. Ümid ederim ki dua-yı hayrın berekâtıyle vücuduma ariz olan hastalık defolmuştur. Yarın böyle kalırsa defolmuştur. Kızıma selâm ederim. Valdeleri kadına tezkere göndermişler. Adetlerini gördüklerini yazmışlar. Vaki midir, yoksa kasden midir, bildiresiz. Nişden gelmiş haber var mıdır.

II. Benim vezirim, dünki gün müzakere olunan Sultanân maddesi kablelvuku kimseye ifşa olunmayıp ketmoluna, dahi ona vakit vardır. Acele olunacak mevaddan değildir. Benim muradım badelbülûğ vermektir. Malûmun oldukta kimseye ifşa olunmaya.)

Hazreti Mevlânânın entarisi

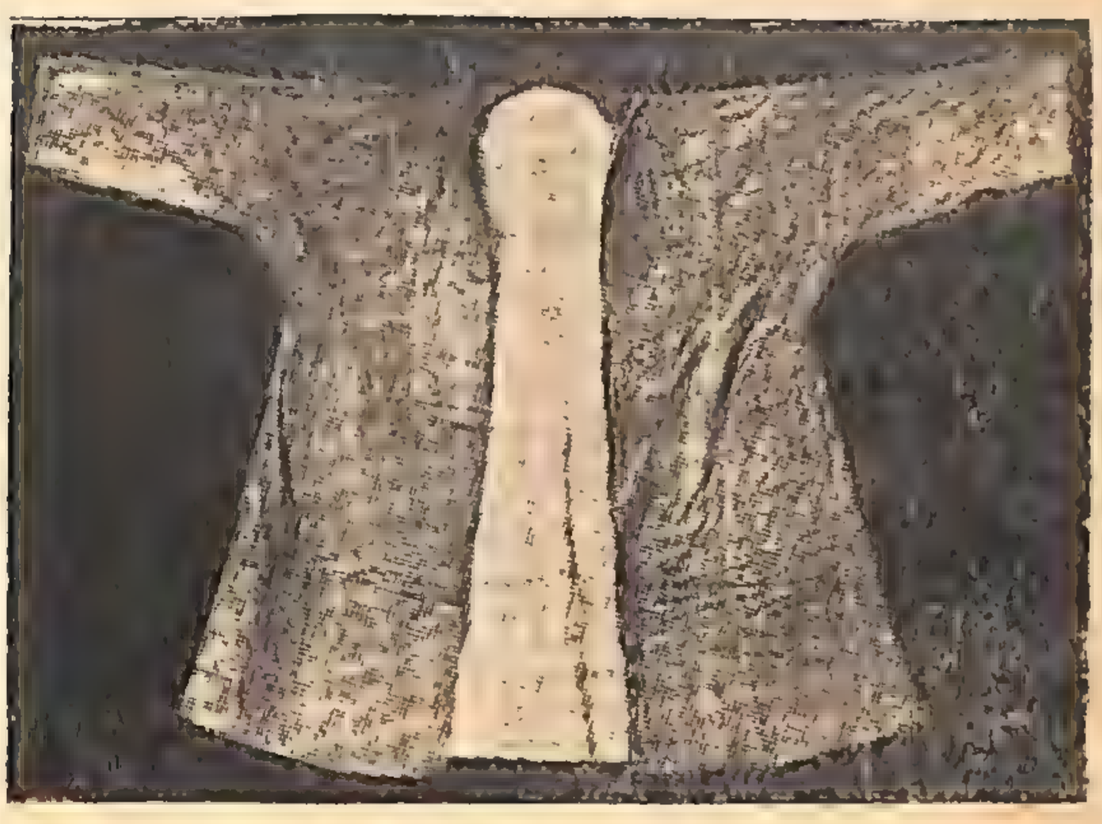

Tarihî eserlerin iyi muhafaza edilmesi, bir milletin olgunluğunu ve kültür severliğini ifade eder. Bugün Topkapu sarayında ve diğer müzelerimizdeki eşyalar, Türklerin tarihî eserlere karşı gösterdiği hassasiyetin bir ifadesidir.

Yukarıda Mevlevî tarikatının müessisi büyük İslâm ve Türk mütefekkiri, mesnevî sahibi Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin entarisini görüyorsunuz. Torunları tarafından itina ile saklanarak tevatürle bize kadar gelen bu entari, biçimi kadar bir Selçuk kumaşını göstermesi bakımından da fevkalâde mühimdir. Şimdi Konya müzesinde 726 numara ile teşhire konmuştur.

İdam Edilen Çengi...

Çengi, devir devir sarayda ve umumî hayatta en cazibeli bir eğlence unsuru olmuştur. Erkeklerin duydukları zevk kadar çengilerden kadınlar da zevk duymuşlar, eğlence âlemlerinde gaşyolarak onları seyretmişlerdir.

Çengilerin ritmik dansları, kendilerine has vücut hareketleriyle gösterdikleri maharetler, zaman zaman namlı çengilerin sivrilmesine âmil olmuştur. Bugün temamiyle iptizale uğrayan, hattâ musikisi hakkında bile pek az fikrimiz olan eski çengilerin geçirdiği tarihî istihale, ayrı bir mevzudur. Yalnız eski metinler, garp seyyahlarının seyahatnamelerinde gördüğümüz bazı kayıtlar, çengilerin çok rağbette olduğunu göstermektedir.

Konakların yüksek dıvarları arkasında kapanmağa mahkûm olan o devir kadınlarının en büyük eğlencelerinden birini de çengilerin saz ve rakısları teşkil ederdi.

Lütfî tarihine göre, Babı-âli'de bir çengi meselesi, muazzam bir devlet mevzuu olmuştur. Sedaret Kaymakamı Osman paşanın karısı, geceleri bir çengiyi Babı-âliye getiriyor, sabahlara kadar onu karşısında oynatarak eğleniyordu.

Kaymakam paşa, «zevcesinin mağlubu olduğu cihetle» buna ses çıkaramıyordu, fakat civar halk bundan bîzar olmuş ve uyku uyuyamamağa başlamışlardı.

Osman paşanın karısı, şikâyetlere kulak asmıyor, saz ve söz âlemlerine devam ediyordu. Sabrı tükenen halk Sadrâzama şikâyet etti. Yapılan tahkikat sonunda Osman paşa Limni adasına, çengi âşıkı karısı Bursaya nefyedildiler ve zavallı çengi de idam sehpasına götürüldü.

* * *

Eski devirlerin gizli eğlence yerlerinde çengi, baş mevkii işgal ederdi. Yeniçerilerin azgınlık devirlerinde ise İstanbulda çengili eğlence, âdeta moda olmuştu.

Çengiler, tarihimizin gizli eğlencelerinin baş mevkilerini işgal etmekle beraber, düğünler, nişan ve sünnet düğünleri gibi büyük aile topluluklarında da ihmal edilmez bir unsuz olarak görülmüştür. Bugün dahi bazı topluluklarda ve bilhassa sünnet düğünlerinde an'ane icabı olarak, orta oyunu, kukla ve hokkabaz gibi, çengilere de yer verilmektedir. Fakat bugünün çengisi, bizim bu sahifede nümunesini vermek istediğimiz eski çengilerle hemen hemen kıyas edilemiyecek kadar benliğini kaybetmiş bulunmaktadır.

Çengi de, kukla ve hokkabaz gibi devrini yaşamış ve bugün artık nesli tükenmiş bir halde tarihe mal olmuş, bir hâtıradan ibaret kalmıştır.

Bu ve karşı sahifelerimizi süsleyen tablolar da gösteriyor ki eski çengiler, bugünkülerle kıyas edilemiyecek derecede mazbut idiler ve devrin ihtişamlı salonlarında icrayı san'at ediyorlardı.

Eski Türk konaklarında çengi
«Topkapı Müzesindeki bir tablodan»

Ressam Ferriol'ün fırçasile bir çengi

İngiliz ressamı W. H. Bartlett'in bir tablosu (Mis Pardoe'nun albümünden)

GALATA KULESİNİN Meraklı Hikâyesi

Yazan: **İsmail Hakkı KONYALI**

Tombul endamiyle Galata'nın Haliç'e Marmara'ya ve Boğaz'a hâkim bir tepesine asalet vermeye çalışan kule; eğer karşısındaki şiirleşen sülün endamlı minareler, Bayazıd Kulesi olmasaydı tek ve eşsiz olarak tetkik edilebilirdi. Ben; «İstanbul'un yedi tepesini süsleyen nârin minareler karşısındaki hantal Galata kulesini; öküzle boy ölçüşmek için şişmeye çalışan kurbagaya benzetirim» diyen tarihçiyi hiç haklı bulmam. Kule bize yalnız bir kaç devrin mimarisini kıyaslama imkânını bile vermiş olsa fevkalâde saygı beslenmesi lâzımgelen kıymetli bir tarih yâdigârıdır. Kule; bütün tarihi boyunca Bizanslılar, Ceneveliler ve Türkler zamanında büyük rol sahibi olmuştur. Kulenin kurulduğu tarih hakkında yerli ve yabancı tarihçiler derin ihtilâflara, tezadlara düşmüşlerdir. Kulenin Türklere geçtikten sonraki tarihi hakkında da şarklı ve garplı bilginler sayısız ve korkunç hatalar işlemişlerdir. Bu hataları işliyenleri; eserleriyle beraber adlandırarak bir yazının dar çerçevesine sokmaya imkân yoktur. Biz yeni ve orijinal vesikalara dayanarak kulenin kısa bir tarihçesini vereceğiz.

Galata Bizanslıların zamanında on üçüncü daire olarak İstanbul'a bağlı idi. Tarihler Bizanslıların şimdiki kulenin yerinde bir kuleleri bulunduğu hakkında bize hiç bir bilgi vermezler. İlk Galata kulesinin Bizans İmparatoru altıncı Yani Kantakuzen zamanında Anastase Dikaros tarafından yaptırılıp 1444 yılında Cenevizliler tarafından yükseltildiği hakkındaki ri-

vayet, güvenilir garp kaynaklarında yer almıştır. İddiaya göre kulenin inşasına 1348 yılında Bizanslılarla Cenevizlerin arası açıldığı zaman Cenevizler tarafından başlanmış, 1349 da tamamlanmıştır. Tamamlanma tarihi de bir mermer kitâbe üzerinde görülmüştür.

1423 yılında yapılan bir resimden öğrendiğimize göre kulenin külâhı sivri idi. üstünde bir haç bulunuyordu. Adı da «İsa kulesi» imiş. Bu kule bir çok tâdil, tağyir ve yükseltilip alçaltılmalarla Türkler tarafından fethedilinceye kadar ayakta kalmıştır. Fetihden sonra bir hâkimiyet alâmeti olarak Galata surlarının bir kısmı ile beraber kulenin üstünden on arşınlık bir kısmının yıkıldığı hakkındaki rivayet gibi kulenin tâ temelinden Yıldırım Bayazıd tarafından yapıldığı hakkındaki haberi muassır kaynaklar te'yid etmezler. Fâtih askerî bakımdan mühim olan bu kuleyi yıktırmamıştır. Türklerin bu kuleye ve Galata surlarına ehemmiyet verdikleri-ikinci Bayazıd'ın 915 yılındaki bir zelzelede harap olan Galata surlarını mimar Murad oğlu Hayreddin'e tamir ettirmesiyle sâbittir.

Galata kulesinin temelden Türk eseri olduğu hakkındaki söylentiler, ağız haberi olmakdan çıkıp kitaplarda yer almasaydı üzerinde durmaya bile değmezdi. Bazı tarihçiler Neşrî'nin ve Âşık Paşa oğlunun, Yıldırım Bayazıd'ın «Boğazkesen üstünde bir hisar yaptı» ğı hakkındaki ifadelerini yanlış anlamışlar. Halbuki bunlar bu hisarla Yenicehisar, Güzelcehisar da denilen Anadolu hisarını kasdediyorlardı. Galatada bir «Boğazkesen» mevkiinin bulunması ve Muhyi Çelebinin «Tarihi âli Osman»da «Sultan Bayazıd andan göçüp Konstantiniye'ye geldi, üzerine düştü, hem Galata'dan yukarı bir yüksek yer vardır. Anda havale yaptırdı» şeklindeki mübhem beyanı sonraki tarihçileri korkunç hatalara düşürmüştür. Bu hatayı işliyenlerin başında ŞEMEDANÎ Zade gelir. «Müriyyüt-tevarih» inde der ki: «Galata Ceneviz tâbir olunur Firenk zaptında idi. Yıldırım Hanın bina ettiği kebir Galata kulesi Eb-ül-Feth hazretlerine İstanbul muhasarasında zahmeti kesire vermekle, eğer elime geçerse yerle beraber ederim deyu ahdetmiştir. Edirne kapusu arziyle beraber olunca hedm ettikde el'an olan kamette kaldı».

Galata kulesinin 100 yıl önceki hali (Melling'in tablosu)

Evliya Çelebi, Fâtihin tâmir ve tamim ettirdiği Galata kulesinin 118 yapıcı arşını yüksekliğinde olduğunu, üstünün kurşunla örtülü bulunduğunu, Keşiş dağından göründüğünü, dürbün ile bakılırsa Bursa imaretlerinin bile görünebileceğinin rivayet edildiğini yazdıktan sonra «İçi on tabaka halinde zindandır ki şimdilerde Ali Osmanın gemi alâtına mahzen olmuştur... Hakir bu kuleye bir kaç kere anda havaya kâğıt uçuran eline ip

bağlayıp çıkan canbazı seyretmek vesilesiyle çıktım da İstanbul'u adam akıllı seyrettim» der.

Fetihden sonra Galata kulesinin yıktırıldığı haberi garp kaynaklarına da geçmiştir. Sakızlı SANSOVİNO DE CHIO papa beşinci Nikolaya yazdığı mektuplarda fetihden sonra kulenin yıkıldığını söylemiştir. Bu rivayet «İstanbul Lâtinliği» adlı esere de geçmiştir. Cenevizliler zamanında kulenin bir aralık mezarlık gibi kullanıldığı, içine harp malzemesi konduğu da kitaplarda yer alan rivayetlerdendir.

Yuvarlak bir plân üzerine yapılan ve bugün 56 metre yüksekliğinde bulunan kuleyi Türkler bir çok tâdil, tâmir ve tevsi' ile bugüne kadar yaşatmışlar ve ömrünü uzatmışlardır. Kule eski devir kale burçlarında olduğu gibi tahtalarla katlandırıldığı ve üstü de ahşap ile örtüldüğü için yangınlarda bütün katlar gibi külahı da yanar yalnız taş kısmı, içi yenmiş arı kovanı gibi kalırdı. Muntazam kesme taşla yapılan kulenin yer yer eklendiği dikkatli bir bakışla anlaşılabilir. Kule Dördüncü Murad zamanında 10 kat halinde idi. 156 yıl evvel yapılan resimlerden ve Mellingın 1809 tarihli bir tablosundan öğrendiğimize göre kule sivri bir külahla sona eriyordu ve dört tarafında çıkıntılı köşkler ve sıra halinde pencereler vardı. Kulenin üçüncü Murad zamanında H. 990 tarihinde rasadhane yapılmak üzere tâmir edildiği anlaşılmaktadır. 1208 yılı zilhiccesinin 28 inci Cumartesi gecesi saat dört buçukta kule kapusu dışındaki fırın talaşından çıkan bir ateş, kulenin saçağını sarmış ve içini de yakmıştı. Üçüncü Selim 1209 yılında kulenin katlarını ve külahını yeniledi. Kapusunun üstüne konan şair Âyinînin 10 mısralık tarih kitabesi şu beyitle sona eriyordu:

Dedi tecdidine menkutla ayni tarih:
Yenilendi Galata kulesi pek oldu güzel
1209

Galatasaray ile beraber tâmir edilen kule tekrar yanmıştı. İkinci Sultan Mahmud 1248 yılında tekrar yeniledi. Bu; şair Pertev'in kule kapusu üzerine kazılan 16 mısralık tarih kitabesinde açıkça gösterilmiştir. Tarih beyti şudur:

Seza Pertev zeyn olsa sengi tarihi
Bu kule pek metin oldu, pek âlâ yaptı
Mahmud Han = 1248

Kule H 1292 de bir daha tâmir edilmiş ve bugünkü şekli almıştır.

Bugünkü kule on iki kat halindedir. Kule çanaklığına tam 195 basamakla çıkılır. Yukarı katta bir zamanlar kullanılan saat düdüğü ve alüminyumdan yangın küresi vardır.

Galata kulesinin Türk spor tarihindeki yeri kadar havacılık tarihimizdeki şöhreti de pek mühimdir. Sportmen dedelerimiz kulenin direğine atılan bir iple aşağıya indikleri gibi yerden buraya kadar da tırmanırlardı. Dördüncü Murad zamanında kollarına geçirdiği kartal kanadlariyle

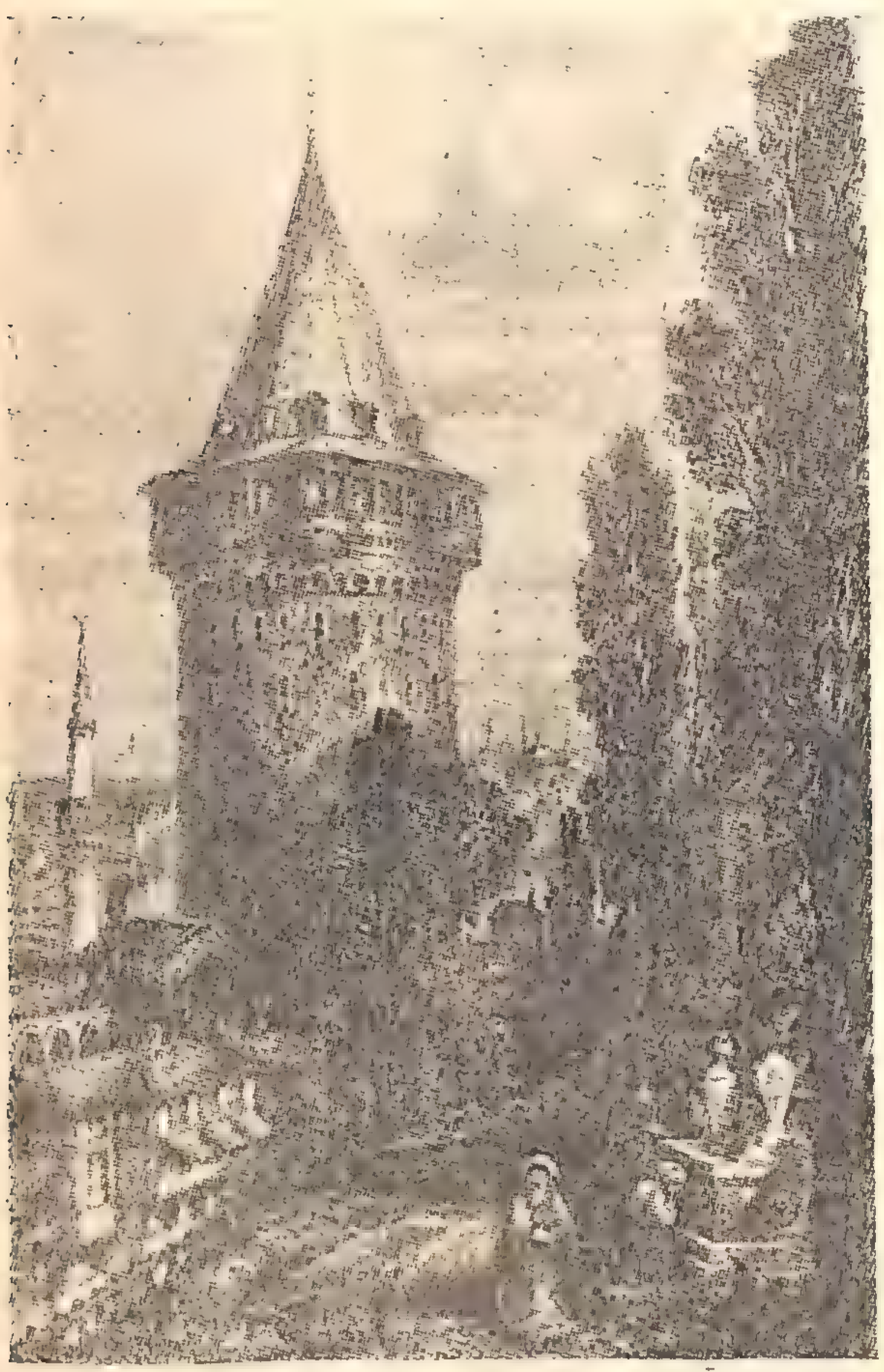

Galata Kulesinin 1794 yangınından önce yapılmış bir resmi

İLK HAVA NAKLİYATI

İnsanlar tarafından ilk hava nakliyatı, milâdın onuncu asrı ortalarında, Fâtımîlerden El'âziz-i-Billâh zamanında Mısır ile Şam arasında bir güvercin sürüsü ile yapılmıştır. Bütün şimalî Afrika ile Sûriyede hükümran olan bu Arap sülâlesinden Melik Aziz 975 ile 996 arasında saltanat sürmüştür. Hafif meşrep, her aklına geleni yapmak isteyen bir adamdı. Bir gün, âdil ve hakîm büyük bir devlet adamı olan veziri Yakup'u çağırarak:

— İki üç güne kadar Şam'a gideceğim, hazırlık gör! dedi.

Hükümdarın en azdan dört bin kişilik maiyeti ile durup dururken bir Şam seyahatı çıkarması, devlete ağır bir masrafa mal olacaktı ve vezir, efendisinin kim bilir ne sudan bir sebeble böyle bir karar vermiş olacağını da tahmin etmişti:

— Baş üstüne efendimiz.. lâkin bu kulunuza, mahzur yoksa sebebi seyahatinizi söyler misiniz? Diye sordu.

Melik Aziz güldü:

— Hay hay... Bilirsin ki, ben kirazı pek severim, Şam'ın da kirazı meşhurdur, şimdi tam mevsimi, kiraz yemeğe gideceğim! dedi.

Huzurdan çıkan vezir, derhal bir posta güvercini ile Şam valisine şu mektubu gönderdi: «Bu kâğıdı alır almaz, yüz yirmi güvercinin kanatları altına birer kiraz bağlayarak uçurun!.»

Üç gün sonra, vezir Yakup hükümdarın sofrasına bir tabak kiraz koyduğu zaman Melik Aziz fevkalâde sevindi, nasıl tedarik edildiğini öğrenince, memnuniyeti bir kat daha arttı:

— Kırk günde olacak şeyi üç günde yaptın... Bütün rahatımı sana borçluyum, hem yorulacaktım, hem de bu yolculuk hayli masraflı olacaktı.. deyip Şam seyahatından vaz geçti.

Ahmet BÜLEND

---

sekiz, dokuz kere Ok meydanında uçuş tecrübesi yapan Hezarfen Ahmed Çelebi bir gün Galata kulesinin üstünden uçarak Üsküdarda Doğancılar meydanına inmişti. Galata kulesine muhtelif zamanlarda verilen vazifeleri bir komprime halinde şöyle verebiliriz:

1 — Türkler burasını fetihden sonra bir gözetleme kulesi olarak kullandılar. İstanbul payıtaht oldukdan sonra burası bir nöbet kulesi haline getirildi. Her gün beş vakit burada çalıcı mehterler tarafından Osmanlı nöbeti (İstiklâl marşı) çalınırdı. Buradaki memurlara kule sofuları denirdi.

2 — Kanunî devrinde burası zindan haline konmuştu. Burada ve tersane zindanlarında 31 bin esir hapsedilirdi.

3 — Başbakanlık arşivinde bulduğumuz vesikalardan öğrendiğimize göre burası bir aralık çalıcı mehterlerin koğuşu haline getirilmişti. Galata genişledikten sonra buraya konan arslan derisi kösle yangınlar ihbar edilirdi.

4 — Dördüncü Murad zamanında kule Türk donanmasına ait malzeme anbarı haline getirildi.

5 — Birinci cihan savaşından sonra buraya deniz nakil vasıtalarına işaret veren bir askerî müfreze yerleştirildi.

Kulenin bugünkü vazifesi hususî bayraklarla ve sepetlerle yangınları haber vermektir.

İbrahim Hakkı Konyalı

BİR AÇIKLAMA

Tarih Dünyası, gördüğü geniş alâkadan dolayı okuyucularına teşekkür etmeyi bir vazife bilir. Bu alâka, bizi daha çok verimli yapacaktır. İlâve olarak verdiğimiz (Resimli Osmanlı Tarihi) şimdiye kadar hiçbir eserde neşredilmemiş resim ve vesikalarla süslenecek, ayrıca haritalar ilâve edilecektir. Bazı okuyucularımız, mecmuayı haftalık çıkarmamızı teklif etmekte ve ısrar etmektedirler. Bu hususstaki kararımızı pek yakında okuyucularımıza müjdeliyecek, (Tarih Dünyası)nı, hakikaten Türk Basınının iftihar edeceği bir nefaset ve olgunlukta, tarih konusunda ihtısas yapmış kalemlerin yazıları ile her sayısını bir evvelkinden güzel bir şekilde çıkaracağız.

OSMANLI TARİHÇİLERİ: 1

Abdurrahman Şeref Efendi

Yazan: **Reşat Ekrem KOÇU**

Maarif ve devlet adamı, muharrir ve Osmanlı İmparatorluğunun son vak'anüvisidir. 1853 de İstanbul'da doğdu, babası Tophane Muhasebeciliği mümeyyizlerinden Safranbolu'lu Hasan Efendidir. Tahsilini Galatasaray sultanisinde yaptı, muallim oldu. Mülkiye mektebi (Siyasal Bilgiler yüksek okulu) ve Galatasaray müdürlüklerinde bulundu. 1908 Meşrutiyetinde Âyan Meclisi âzalığına tâyin edildi, iki defa Maarif Nâzırı oldu. Sultan Reşad'ın culûsunda Ahmed Lûtfi Efendinin yerine vak'anüvis tâyin edildi; Osmanlı Tarih Encümeninin (sonra Türk Tarih Encümeni) kurucularından oldu ve bu kurula reislik etti. 1923 de İstanbul'dan mebus seçildi, bir sene sonra öldü ve Otağtepe'ye gömüldü. Mektep kitapları dışında, basılmış tek eseri, bazı tarihî makalelerini toplayan «Tarih musahabeleri» dir. Devlet vak'anüvisi olarak kaleme aldığı asıl orijinal eseri el yazması ile ve tek nusha olarak Türk Tarih Encümeni kütüphanesinde idi, buradan Ankara'daki Türk Tarihi tetkik kurumu kütüphanesine devrolunmuştur ki, bu eserin kurum tarafından tez elden bastırılması gerekir, çok lezzetle takip edilen bir üslûba sahibdir.

Son Osmanlı Tarihçilerinden merhum Abdurrahman Şeref

Ahmet Vefik Paşanın Portresi

İkinci başvekilliğinden sonra Rumelihisarı tepesindeki evine çekilmişti. Orada, 22 Şubat 1308 de vefat etti, Hisar kabristanında medfundur. Ölümünde yetmiş yaşlarında idi.

Ahmed Vefik Paşa, temiz, doğru, bilgisi geniş, sert, vatanperver, cevval, heybetli bir sima idi. Fransızcayı ve Farisiyi pek güzel söyler ve telâffuzda millî edayı gösterirdi. Mütaleaya meftun olduğundan pek çok eser ve kitap gözden geçirmiş ve okuduğu şeyler kuvvetli hâfızasından ihtiyarlığında bile silinmemişti. İnad derecesine varan sebat ve metaneti ve mübalâgaya düşkünlüğü ve hareketlerindeki istibdadı darbımesel hükmüne girmiştir; bununla beraber en garip icraatında bile, aransa, bir hikmet bulunabilir. Hiç bir müşkülün karşısında acız göstermeyip bilmediği meseleler hakkında bile hükümler uydurur ve sonra da kahkahayı salıverirdi. Mevki ve servete hor baktığı apaydındır. Son yıllarında üç dört ayda bir ziyaretine giderdim, zaten servet sahibi olmayıp her ay çıkmayan mazuliyet maaşı da sade olan ev idaresine yetişmezdi. Eşya fersude ve hattâ minder örtüleri yamalı idi. Tenezzül edip de ne maaşına zam, ne de birikmiş maaşlarının verilmesini istemiştir; Padişah, hastalığını işitip birikmiş maaşlarının verilmesi için irade çıktığında, teşekkür için bir kere saraya gitmişti. Kibir ve azametine pâyan yoktu. Sevmediği adamları, hangi rütbede bulunursa bulunsun kabaca tahkir ederdi; Hariciye Müsteşarı Artin Paşaya eteğini bile öptürmemişti. Hoşlandığı kimselere toz

kondurmazdı. O ihtiyar halinde, evlâdı makamında bulunan bizlere kendi eliyle haremden şerbet getirdiği olur idi. Büyük püsküllü büyük fesi yuvarlak çehresine hususî bir heybet vererek nurlu alnında büyüklük, zekâ, ilim ve haysiyet ışıkları parlardı. Sokakta bir dilenci kıyafetine girse hiç tanımıyan kimse bu adam vezirdir der idi. Mücessemi hamiyet ve sadakat idi. Millî âdet ve âdaba hürmetkâr olup haremine çedik pabuç ve ferace giydirir imiş. Zamana uymayı bilmez bir ferman dinlemezdi. Fuad Paşa: «Ahmed Vefik Efendi, binek taşı büyüklüğünde bir pırlantadır; ne ziynet olarak işe yarar, ne de kaldırıma konur» der imiş. Âli Paşa ile arası pek açıktı ve hakkında ağzına geleni söylerdi, Said Paşa ile de öyle idi. «Her tarafı dikenli bir yuvarlak» ve Sernügûn olmuş kütübhane» tâbirleri Vefik Paşa hakkında söylenmişti.

Nazarında devlet memurları iki kısım idi: İyiler ve fenalar.. Fena bildikleri, rüşvet alan memurlar idi, bunlar, indinde, çerçöp makulesi sayılır ve haklarında husumet beslerdi; acız ve iktidarsızlığı hırsızlığa tercih ederdi. Kıymeti çok büyük olan ve devletimizde bir eşi hatırlanamıyan Ahmed Vefik Pasanın şahsiyetini belirtmek için pek çok olan menkıbelerinden bazılarını hikâye edeceğim:

Rüsumat Emini iken Balıkhane Nazırını çağırtıp balık rüsumunun miktarını sormuş. Nâzır üç senedenberi o memuriyette bulunduğunu ve gösterdiği dikkat ve gayret sayesinde eski gelirin üç sene zarfında iki misline çıktığını söylemiş ve takdir beklerken: «Ben biliyorum o ne tutar! Seni hırsız herif seni! Çık dışarı!» diye koğulmuş. Meğer Balıkhane Nâzırı, efendinin defterinde fenalar sütununda kayıdlı imiş.

Adliye Nâzırı iken esnafa ilâm ile mahkûm olduğu borçlarını vermiyen ricalden birini makamına çağırtmış, o zat, zamanın âdetince nezarete at ile gelmiş, Ahmed Vefik Efendi odasında alıkoyup ve lâkırdı ile vakit geçirip o esnada hayvanını pazara göndertmiş, sattırmış ve tutarından borcunu alıkoyup geri kalanını eline vermiş.

Sadaret Müsteşarı iken evraka bakmayıp «ben mektupçu değilim, vazifem, Sadrazam mühim devlet işleri hakkında danışmak istediği zaman reyimi bildirmektir» der imiş. Hattâ bir gün Sadrazam tarafından üç dört kere çağırılmış, son defasında gitmemiş, kapısını kilidleyip oturmuş.

Bursa Valisi iken yaptırttığı hastaha-

Büyük bilgin ve Devlet adamı
Ahmet Vefik Paşa

neye gelir tedariki için tiyatro açmış, kendisi Molyer'in komedyalarını tercüme eder ve memurları ve eşrafı cebren tiyatroya abone yazdırır idi. Bursa naibi Asım Bey, meslek icabı tiyatroya gidemiyeceğini bahane ederek abone bedelini vermemiş. Bir sabah bakar ki, arabalığının kapısı gece valinin emri ile duvar ile ördürülüp hayvanları içeride mahpus kalmış. Bursada kira arabasile sokak sokak dolaşır ve arabacıyı kasden çıkmaz sokaklara sokar ve araba durunca: «Vali Paşanın arabası durmak hiç olur mu?» diyerek belediyeden amele getirtip karşı gelen duvarları hemen yıktırır imiş. Bu suretle haylı çıkmaz sokağı açmış.

Bir defa, Mudanya Kaymakamına filân mevkie kadar Bursa yolunun iki tarafı-

na ağaç diktirmesini emretmiş. Ormanlardan çıkarılan fidanlar fazla geldiğinden, kaymakam, tayin edilen noktadan ilerisine de diktirmiş. Ahmed Vefik Paşa muayene ve tetkike gittiğinde, gösterdiği noktadan ileriye ne kadar ağaç dikilmiş ise söktürtmüş, hikmeti sorulduğunda: «Kaymakam verdiğim emri bu kere fazlasile yaptı, yarın da eksik yapabilir, emir ne ise onu tam yapmağa alışmalıdır» demiş. Bir gün bir köylü kadın kendisine müracaat edip saatini kaybettiğini ve aradığı halde bulamadığını ve Vali Paşa tek gözlüğünü takar ise gaib şeylerin bulunduğu yeri keşfettiğini haber verdiklerinden onun için köyünden Bursaya kadar geldiğini söylemiş. Paşa saatini ne zaman kaybettiğini sorup anladıktan sonra bir müddet beklemesini emreyler ve çarşıya adam gönderip münasip bir saat aldırır ve kadını çağırıp tek gözlüğünü takar: «Hanım; ben gaibleri bulurum amma taze iken bulurum. Sen vaktini geçirmişsin, şimdi bu saati al kullan» diye gönlünü alıp göndermiş.

Berlin kongresinin ilk günleri müzakerelerinden de anlaşılacağı üzere, Rus orduları İstanbul yanında bulunduğundan, payitahtta heyecan arttığını ve İslâm ahali tarafından Hıristiyanların katlolunacağını Rus murahhasları ileri sürerek İstanbula asker sokmayı istiyorlardı. Zaptiye Nazırı Hafiz Paşadan bir gün Bâbıâliye müstacel bir tezkere gelip Tatavlada bir çok Rum ahali toplanarak isyan alâmetleri gösterdikleri haber veriliyor ve Taşkışla'dan ve Beyoğlu ihtiyat kışlasından hemen birkaç tabur asker tertibile ayaklanmalarının bastırılması lüzumu beyan edilir. Başvekil bulunan Ahmed Vefik Paşa hemen arabasını hazırlatıp Tatavlaya gitmiş. Vakıa marangoz kalfası ve terzi çırağı makulesinden beş altı yüz eclâf toplanıp bağırmakta imişler. Ahmed Vefik Paşayı görünce ürkmüşler. Paşa arabadan inip topallıya topallıya (romatizmadan muztarip idi) nümayişçilerden birini yakalıyarak kalın bastonu ile bir iki darbe indirdikten sonra elindeki kurtulunca bir diğerini tutmak üzere bir iki adım seğirttikde güruh çil yavrusu gibi dağılmış.. Paşa oradan doğru Yıldıza gidip Zaptiye Nazırını getirtmiş.. Kendisine bir mühim kâğıd göstermek üzere o gün Yıldıza gelen tahriratı hariciye kalemi mümeyyizi Nişan Efendi kurena odasında hikâye etmişti: «Ahmed Vefik Paşa şurada (mevkiini göstererek) oturuyordu. Hâfız Paşa içeri girdi. Vefik Paşa yakına geliniz diye çağırarak aralarında bir kaç adım kaldıkta ayağa kalktı, iki parmağını uzatarak: — Ben adamın iki gözünü birden oyarım! diye Hâfız Paşanın üzerine yürüdü ve: — Seni miskin herif seni! Taburlarla asker sevk edeceğine kendin gidip de o karga derneğini niçin dağıtmadın?! Devletin başına gaile mi açacaksın?! tekdirlerile dışarı koğdu.» Meğer, bu Tatavla derneği çıban başı kopartmak ve Rusyanın emellerine hizmet için müretteb imiş..

Abdurrahman Şeref

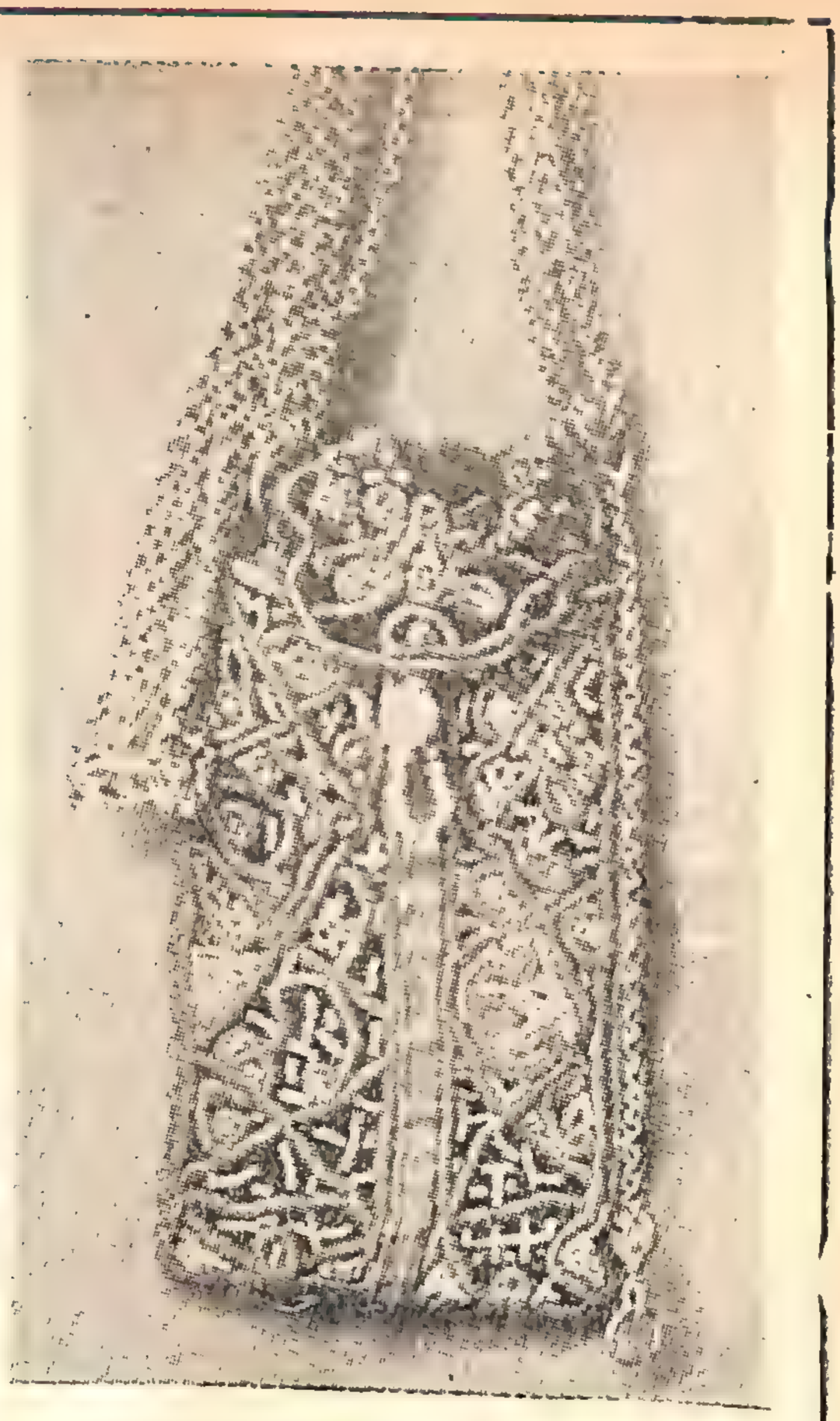

İncili Kese

Konya eski eserler müzesinde 274 numarada tehşir edilen bu kese, başdan başa iri ve kıymetli incilerle dokunmuş ve süslenmiştir. Mevlevîler buna «Huzuru şerif anahtar kesesi» derler. Bu kesede Mevlâna Celâleddini Rûmi türbesinin gümüş kapısının anahtarı saklanırdı. Türbedarlar, cuma ve bayram günleri manevî kıymeti kadar maddî degeri de çok yüksek olan bu incili keseyi boyunlarına takarlardı.

ATATÜRK ve LÂTİFE HANIM

28 yıl tek gazeteci ile konuşmıyan Lâtife Uşaklı ile ilk defa konuşan Niyazi Ahmet Banoğlu, bu yazısı ile Atatürkle Lâtife Hanım arasındaki münasebetten bah setmekte ve Türk gençliğine, sayın Lâtife Uşaklıyı konferanslar vermeğe teşvik etmesini teklif etmektedir.

Atatürk ve Lâtife Uşaklı bir arada...

Konuşan: Niyazi Ahmet BANOĞLU

28 yıl, savmaasına kapanarak kendini riyazete mahkûm eden din adamlarında bile rastlanamayan bir nefis feragati ile yaşayan Lâtife Uşaklı'nın tebcil edeceğimiz taraflarından biri de, zeveban haline gelmiş bir aşk timsali oluşudur.

Onun Atatürk'e olan aşkını kendisinden dinlerken, bir efsane kahramanının dile geldiğini sandım:

— Halâ, bütün kalbim, bütün mevcudiyetimle onun sevgisi ile meşbu'um. Nöbet bekleyen bir asker imanı ile onun hâtıralarını bekledim, bekliyorum.

Evet, bunları bizzat o söylüyordu. İlk gençliğinin en ateşli günlerinde, bütün milletin bir defa görebilmek saadetine kavuşmayı en büyük mazhariyet saydığı günlerde, bir misafir olarak bağrına bastığı Atatürk'e karşı duyduğu bu sevgi elbetteki insanlığın henüz adlandıramadığı başka bir nevi sevgi idi.

Lâtife Uşaklı ile Atatürk arasında hayat arkadaşlığı nasıl başlamıştı? Bunu henüz aydın olarak bilmiyoruz (1). Yalnız muzaffer kumandan Gazi Mustafa Kemal İzmir'den ayrıldıktan sonra Lâtife, içinde sonsuz bir boşluk hissetmiştir. Onun 25/-10/338 tarihli bir mektubu, bize mühim şeyler söylemektedir. İşte bu mektup:

Mukaddes Paşam..

Pek mes'ud dakikalar yaşadım. Şimdi de derin bir teessürün altında ezilmekteyim. Burada bırakmış olduğunuz şeref bütün ailemin hâlei saadetidir. Fakat yalnız bendenizin olan çok kıymetli ve ebedî birşeyi daha vardır. O da canlı hâtıranızdır. Yoksa, bu kadar debdebe, haşmet ve bilhassa samimiyetten sonra yapayalnız nasıl yaşıyabilirim? Görüyorum ki bütün hissiyatımla zatı devletinizi takip etmekteyim. Yegâne emelim, münciye daima hizmettir.

Birçok defalar, ufak bir vazife istirham etmiştim. Muvafakat buyurulmadı. Bazan dalıyorum, saatlerce gözlerim kapalı düşünüyorum. Bu rüyalardan uyanışımda: «Yarab, ne eksilirdi deryayı izzetinden..» diyor, gözyaşları döküyorum. Belki: «Beni yirmi gün görmekle bu kız benden ne istiyor? Ve bu hakkı ona kim vermiştir?» diye hiddetlenirsiniz. Bu zavallı kızcağız, şimdiye kadar, hayatın bir çok acı sahifelerini okumuş, hiç kimseye raptı kalp etmemiştir. Nazarında hiç bir şeyin ehemmiyeti olmamıştır. Fakat, ilk görüşte, dünyanın en büyük dâhisi, kendisi için saklanmış olan sadakat, hürmet, samimiyet almak tenezzülünde bulunmuştur. Evet! Hayatımın son dakikasına kadar mes'ud veya bedbaht edileyim. Mümciyi takibden hâli kalmıyacağım. Filen olmasa, hayalen daima beraber yaşıyacağım. Mademki bütün saadetimi, zatı devletinizin hizmetinde buluyorum. Yegâne arzum her ne suretle olursa olsun sadakatimin yanınızda bir silâh olmasıdır. Esasen zatı devletinizi bu kadar temiz ve her türlü menfaati şahsiyeden vareste olarak seven kaç kişi vardır..?

Rahatsızlığınızı işitince ne kadar mahzun ve mükedder oldum. Mademki seyahatinize devam ettiniz. Afiyette olduğunuzu tahmin ediyorum. Müsterihim. Bursaya hareketim hakkındaki emre teşekkür ederim. Bendenizi bir dakikacık hatırlamış olmaklığınız gıpta edilecek bir şereftir. Hiç olmazsa iki helecanlı gece geçirdim. Meşguliyetiniz arasında, kalbimin en derin köşesinden fışkıran cümlelere atfı nazar ederseniz mes'ud olacağım. Daima emri devletlerine intizar eder, iki ellerinizi kemali hürmetle öperim mukaddes paşam.

«Lâtif» ten Göztepe

25-10-38

Ne hazin bir tecellidir ki, Lâtife Uşaklı'nın «Hayatımın son dakikasına kadar mes'ud veya bedbaht edileyim Münciyi tâkibden hali kalmıyacağım» sözü tahakkuk etti. Felek, bu yılları daha mes'ud geçirebilirdi. Fakat «bedbaht» geçirdi. Yalnız bu «bedbaht» kelimesi, Lâtife Uşaklı için lûgat-mânasını kaybetmiştir. O, ıztırapla boğulmuş yıllarında (Mukaddes Paşa) sının mukaddes hâtıralariyle hayatın bütün ıstırabını, zehiri panzehiri gibi yudum yudum içti.

Lâtife Uşaklı, bir çok hâtıralarını anlattıktan sonra sözlerine şöyle devam etti:

— Atatürk, Türk milletinin bir sembolüdür. Türk gençliği onu daima sevmelidir. Siz, muharrirlerin yazıları ona sevgi hâleleri olmalıdır.. O buna lâyıktır ve onun buna ihtiyacı vardır. Milletini nasıl sevdiğini, gençliğe nasıl inandığını bilmezsiniz. En büyük arzum, Türk çocuklarını etrafıma toplayıp ondan bahsetmektir. Onun milletine, memleketine karşı her zaman şahid olduğumuz sevgisini konferanslarla anlatmak istiyorum. Bunu yapacağım.. Haftanın muayyen gününde Türk gençlerine bunları anlatabilmek, benim son arzumdur.»

Atatürk gençliği.

Milletine istiklâlini kazandırdıktan

Atatürk, İnönü ve Lâtife Uşaklı Cumhuriyetin ilk yıllarında

Tarihe geçmiş garip vak'alar

KORKUNÇ ZELZELE

Tarihçi Âli Künhül-Ahbarında 991 yılında Erzincan'da vukubulan bir zelzeleyi anlatırken, 18 gün enkaz altında kalan bir gencin kurtarılmasını şöyle yazar:

«Bu yıl Erzincan'da korkunç bir zelzele oldu. Tarihin kaydettiği büyük depremler bunun yanında ancak bazan insanın vücuduna ârız olan ürpermeler gibi kalır. Yeni bülûğa ermiş bir hıristiyan çocuğu koltuğunda 7-8 ekmekle fırından gelirken yıkılan evlerinin dehlizinde enkaz altında kalmıştır. Hâdisenin üstünden tam 18 gün geçmiş, ailesinden ve akrabasından kurtulanlar evin enkazını temizlerken, çocuğun iki direğin arasında sağ kaldığını ve elinde yarım çörek bulunduğunu büyük bir sevinçle görmüşlerdir. Kazazede karnı acıktıkça ekmekleri yemiş, elinde kendisini ancak bir gün daha yaşatacak ekmeği kalmıştı. (1)»

(1) Künh-ül-Ahbar Nuruosmaniye kütüphanesi yazması. Numara 349 yaprak 350

BARUTHANE YANGINI

1099 H 1687 M. yılında İstanbul tersanesinde yeni kalyonlar yapılmaya başladığı için baruta şiddetle ihtiyaç vardı. O vakte kadar barut İzmir, Selânik ve Gelibolu'da yapılırdı. Oralardan gelen barut yeni gemilerin ihtiyacını karşılamadığı için Şehremininde çarşı yakınında bir baruthane kuruldu. Bir gün çarhın ısınmasından doğan bir kıvılcım 310 kantar barutu birden parlattı. İşçilerden yedi kişi parçalandı, 22 çarh beygirleriyle beraber havaya uçtu. Civarda 425 ev hâk ile yeksan oldu. Aksaray, Fatih, Silivrikapı, Edirnekapı ve civarlarındaki yüksek binaların ve camilerin camları kırıldı. Yıkılan evlerin altında sayısız erkek, kadın ve çocuk kalarak can verdi. Bundan sonra şehir içinde baruthane kurulması yasak edildi. Marmara sahilinde İskender Çelebi bahçesinin içinde (Zeytin burnunda) bir başka baruthane yapıldı. (1)

(1) Tarihi Raşid. cild 2, sahife 441.

---

sonra kalbi, sizin varlığınızın saadeti ile çarpan, sizin saadetiniz ile mes'ud, sizin ıztırabınız ile muztarip olan Atatürk'ün adına, şanına lâyık bir hayat arkadaşı olduğunu isbat etmiş olan Lâtife Uşaklı'yı bu tarihî vazifeye dâvet size düşüyor. Bir gün, Türk kadınlığı adına, kendisine bir heykel diktiğimiz zaman, sadece bir kadirşinaslık değil, Lâtife Uşaklı'nın şahsında Türk kadınlığını idealleştirmiş olacağız. Bugün, o da Atatürk neslinin saadetiyle teselli bularak yaşıyor. O da sizinle iftihar ediyor. Ondan dinleyeceğiniz sözler, gelecek nesle emanet bırakacağınız en büyük miras olacaktır.

Üniversitenin genç kız ve genç delikanlıları!.. İlim yolunda rehberiniz, aynı zamanda kalbinizin sesidir. Ona, Lâtife Uşaklı'ya, kalbinizin sesinden buketler sununuz ve onu konuşturunuz.

Bunu, yirmi sekiz yıl sustuktan sonra onunla ilk defa konuşma saadetine kavuşan bir gazeteci sıfatiyle değil, bir tarih mecmuası sahibi olarak da değil, Türk tarihinin nisyan çukurunda gömülmesine tahammül edemeyen bir Türk evlâdı sıfatiyle sizden istiyorum. Onu ben ilk defa konuşturdum, bana bir çok şeyler söyledi, fakat size söyliyecekleri şeyler daha başka, daha çoktur. Onun her sözü, tarihimiz için, tarihimizin büyük evlâdı için büyük kıymetler taşıyacaktır.

* * *

Gelecek sayımızda Atatürkle Lâtife Uşaklı'nın hayatlarına dair kısa anektodlara devam edeceğiz.

(1) Lâtife Uşaklı, Atatürk ile beraber geçen hayatını, onu ilk gördüğü günden itibaren günü gününe tesbit etmiştir. Bu hâtıraların neşri, hiç şüphesiz tarihin büyük kahramanı Atatürk'ün hayatında bir safhayı aydınlatacaktır. Sayın Lâtife Uşaklı, geçen sayımızda da kaydettiğimiz gibi bu hâtıralarını Avrupa gazetecilerine bile vermemiştir.

SON HALİFE ABDÜLMECİT
VE
Hânedânı Âli - Osman İstanbuldan Nasıl Çıkarıldı?

Yazan: Razi YALKIN

Vali Haydar Bey; aldığı bu izahat üzerine, vaziyetteki nezaketi, ihtimalli vahameti anlamış, salon kapısı ile denize nâzır penccrelcrden birinin arasında duran büyük bir camlı dolaba abanarak, Halife Abdülmecid Efendiye baka baka, derin bir düşünceye dalmıştı. Polis Müdürü Sadettin Bey; soğukkanlılığını muhafazaya çalışıyor, vaziyeti ıslah için zihninde çareler araştırdığı, kaş ve göz oynatmalarından, dudak kıpırdatmalarından anlaşılıyordu. Bir taraftan da salonda dolaşıyor, gözünü Halife Abdülmecid Efendiden ayırmıyordu.

Böyle bir çeyrek saate yakın bir zaman geçtikten sonra; Halife Abdülmecid Efendi, gözlerini açtı.. Sessiz ve hareketsiz Vali Haydar Beye doğru baktı, baktı, baktı... Nihayet, yavaş yavaş kımıldanarak. sık sık yutkunarak davrandığı kanapede doğruldu. Ümidsizlik ifade eden bakışlarını, salonun tavanında, ve duvarlarda gezdirdikten sonra, Vali Haydar Beyin; üzüntüden kırışmış; yüzüne mıhladı. Bu bakışlardan, ne de olsa ferahlanan ve cesareti de artan Vali Bey, güler yüzle Halifeye doğru ilerledi. Vali Beyin tavır ve hareketlerinden, Halifeyi teselli etmek niyetinde olduğu anlaşılıyordu. Fakat; buna meydan kalmamıştı. Çünkü, Halife Abdülmecid Efendi, sakin bir eda ile sormuştu:

— Vali Bey.. Gönderileceğimiz mahal tayin edilmiş midir Ankaraca?.

— Hayır Halife Hazretleri.. Bu husus arzunuza bırakılmıştır.

— Yaa.. Şu halde ne ile ve ne tarafa hareket edeceğiz?.

— Rükûbunuza tahsis olunan bir tren ile Balkan hududuna...

— Peki... Bu tren bizi nereye kadar götürecek?..

— Bu da, arzu ve kararı âlinize bırakılmıştır efendim...

— Bu gece, herhalde yola çıkmak mecburiyetinde olduğumuza göre, artık hazırlanmamız icabeder değil mi?. Şu halde ben harem dairesine kadar gideyim ve yapılacak işlere nezaret edeyim.. Olmaz mı?..

Bu söz üzerine alnı yine kırışan ve kaşları aşağı yukarı oynamağa başlıyan Vali Haydar Bey; Abdülmecid Efendiye biraz daha eğilerek:

— Kendinizi yormasanız daha iyi olur

Halife ile İstanbuldan çıkarılanlardan Enver Paşanın zevcesi Naciye Sultan

Halife Abdülmecid, kızı Dürrüşehvar ve oğlu Ömer Faruk Efendi ile İsviçrede.

Efendi Hazretleri.. Çok üzüldünüz ve buhranlar geçirdiniz. Vücudü âliniz herhalde istirahate muhtaç bulunmaktadır. Emirlerinizin tebliğine Sadettin Beyin tavassutu daha münasip olur gibi geliyor bendenize..

Diyor ve Sadettin Beye dönerek:

— Efendi Hazretlerinden tebelluğ edeceğiniz emirleri bu emirlere muhatap olacaklara tamamiyle tebliğ eder ve şayet Efendi Hazretleri tensib buyururlar ise, yapılacak hazırlıklara nezaret ile işi tesri edersiniz.

Halife Abdülmecid Efendi, Vali Haydar Beyin bu teklifine evvelâ cevap vermiyor, başını önüne eğerek düşünüyor, acı acı gülümsüyor.. Biraz da istihzakâr olduğu sezilen bakışları ile hırpaladığı Vali Haydar Beye:

— Kuzum şunu açık söyleyin Beyefendi... İmalı sözlerinizden nezaret altında, temas ve ihtilâttan memnu bir vaziyette bulunduğumu anlıyorum. Bir şey daha teklif edeceğim size.. Polis Müdürü yanımda bulunmak şartile, harem dairesine geçmemizde de bir mahzur mutasavver mi sizce acaba?.. Herhalde olmasa gerek!..

Diyor ve gözlerini elinde tez ve titiz hareketle çevirmekte olduğu tesbihe diki-

yor. Bu esnada; Polis Müdürü ile Sadettin Beyle gözgöze gelen ve mânalı mânalı gülerek gözlerini yine Halifeye çeviren Vali Haydar Bey, daha nazik bir jest ile:

— Bizce, yalnız rahatsız olmamanız, herhangi bir sebep ile ânî olarak tekrar teessüre kapılmamanız matlûbdur Efendi Hazretleri.. İçeriye teşrif buyrulacağına, hazırlık işlerile alâkalı bendelerinizi, emir buyursanız da, huzuru âlinize getirsek daha iyi değil mi efendim.. Bu ricamı kabul buyurmanızı bilhassa istirham ediyorum zâtıâlinizden..

Abdülmecid Efendi, Valinin nazikâne ve devamlı ısrar ve ricaları, daha doğrusu yaptığı taleblere apaçık itirazları karşısında, nihayet; harem dairesine geçmekten de sarfınazar etmek mecburiyetinde kalıyor. Fakat; bu sırada, iki tarafı da fena halde sinirlendiren yepyeni ve münakaşalı bir mevzu ortaya çıkıyor.

Abdülmecid Efendi; beraberinde götürmek istediği eşyalar üzerinde ısrarla duruyor ve soruyor:

— Verilen hilâfetin ilgası, Halifenin memleketten ihracı kararına göre, hükûmetinizin dine aid olduğu gibi, artık hilâfete aid umur ile de meşgul olmıyacağı anlaşılıyor. Şu halde emânatı mübareke ile de alâkadar olmaması icabediyor tabiî.. Öyle değil mi Vali Bey?.. Buna nazaran; ecdadımın birer vediası olan bu mübarek ve mukaddes eşyaları da beraberimde götürmek hakkım ve muhafaza etmek de vazifemdir. Bu hususdaki noktai nazarınızı da elbette anlamak, hazırlığıma da ona göre başlamak isterim.. Buna ne buyuracaksınız bakayım Vali Bey?..

Vali Haydar Bey, karışık ve biraz da dolaşık ve bulanık gördüğü bu sual karşısında hiç de duraklamıyor. Hiç de düşünmeğe lüzum bile görmeden kestirme cevabını hemen veriyor. Gözden kaçmıyacak bir titizlikle:

— Vallahi Efendi Hazretleri.. Ankaradan aldığım emirde, zâtıâlinizin nakli mekân ettirilmenizden değil, hemen hudud haricine çıkarılmanızdan bahsedilmekte ve tabiatı ile emânatı mübarekeye temas edilmemektedir. Saraylar ve camiler gibi emânatı mübareke denilen eşyayi mütenevvia da hânedanınıza, bu arada şahsınıza değil, doğrudan doğruya Türk milletine aiddir âcizane bildiğim... Bunlar, sizlere değil tarihin millete vedialarıdır. Binaenaleyh; şu anda hemen başlanılması icabeden hazırlığın, yolculuğunuz için muktezi eşyaya münhasır kalması ve milletimize âidiyetinde hiç de şüphe olmıyan saray eşyasına ve alelhusus emânatı mübarekeye el uzatılmaktan sarfınazar buyurmanız lâzımdır. Bunların şahsınıza aidiyeti hak ve iddiasını, isterseniz bilâhare de yapar ve hükûmetten taleb edebilirsiniz... Bu hususta başkaca bir fikir ve mütalea yürütmek, hattâ; bu mevzu üzerinde daha fazla görüşmek bile vazife ve salâhiyetim haricindedir. Çok rica ederim, bu ve emsali taleb ve iddialarla meşgul olmayı bırakalım da, bir an evvel yol hazırlığına başlıyalım...

Diyor, hazırlık için kimlerin çağırılması icabediyorsa, isimlerinin hemen bildirilmesini de; yüzünü birazcık ekşiterek istiyor.

Biraz sonra; Halife Abdülmecid Efendi, salona getirtilen Haremi Hümayun Hazinedar Ustası ile kalfası ve bir de harem ağasına, kendince gerekli olan emirlerini vermişti. O esnada; Vali Haydar Bey de hazırlanacak eşyanın cins ve nevilerini, miktarlarını tayin etmişti. Hazırlık işinin nihayet yarım saatte bitirilmesi keyfiyetini de; kızım sana söylüyorum gelinim sen anla; tâbirine uyarak ve tatlı bakışları ile Halife Abdülmecid Efendinin yüzünü okşıyarak gülümsiye gülümsiye alâkalılara tenbih etmişti. Bu tenbihin Halife Hazretlerinin arzu ve iradesi icabından olduğunu da sözlerine eklemişti.

Halife Abdülmecid Efendi; Vali Haydar Beyin bu nâzikâne tenbih ve ihtarlarını, lüzumsuz bir müdahale ve şahsına karşı bir tecavüz saymış, yine ve fena halde celâllanmıştı. Somurtkan bir çehre ve celâllanmanın verdiği tezlik ve titizlik ile salonda, aşağı yukarı dolaşıyordu. Hırçın bakışları, ağırca hitapları ile Vali Beyi hırpalıyordu. Fakat...; Gerek o tarihî vâkıadaki çok kıymetli başarısı ve gerekse İstanbul Valiliğinde bulunduğu müddet zarfındaki birbirinden yüksek icraatı ile büyük bir idareci olduğunu isbat eden rahmetli Vali Haydar Bey, Halifenin bu; yalnız gönül kırıcı değil de şeref ve haysiyet kırıcı sözlerine hiç de mukabele etmiyor, el ve gözleri ile yaptığı askın ve taşkın hareketleri görmemezliğe geliyordu.

Sözlerinin ve hareketlerinin gerek Vali Haydar ve gerekse Polis Müdürü Sadettin Beyler tarafından sükûnetle karşılanılmasından, yavaş yavaş yumuşadı.

(Devamı var)

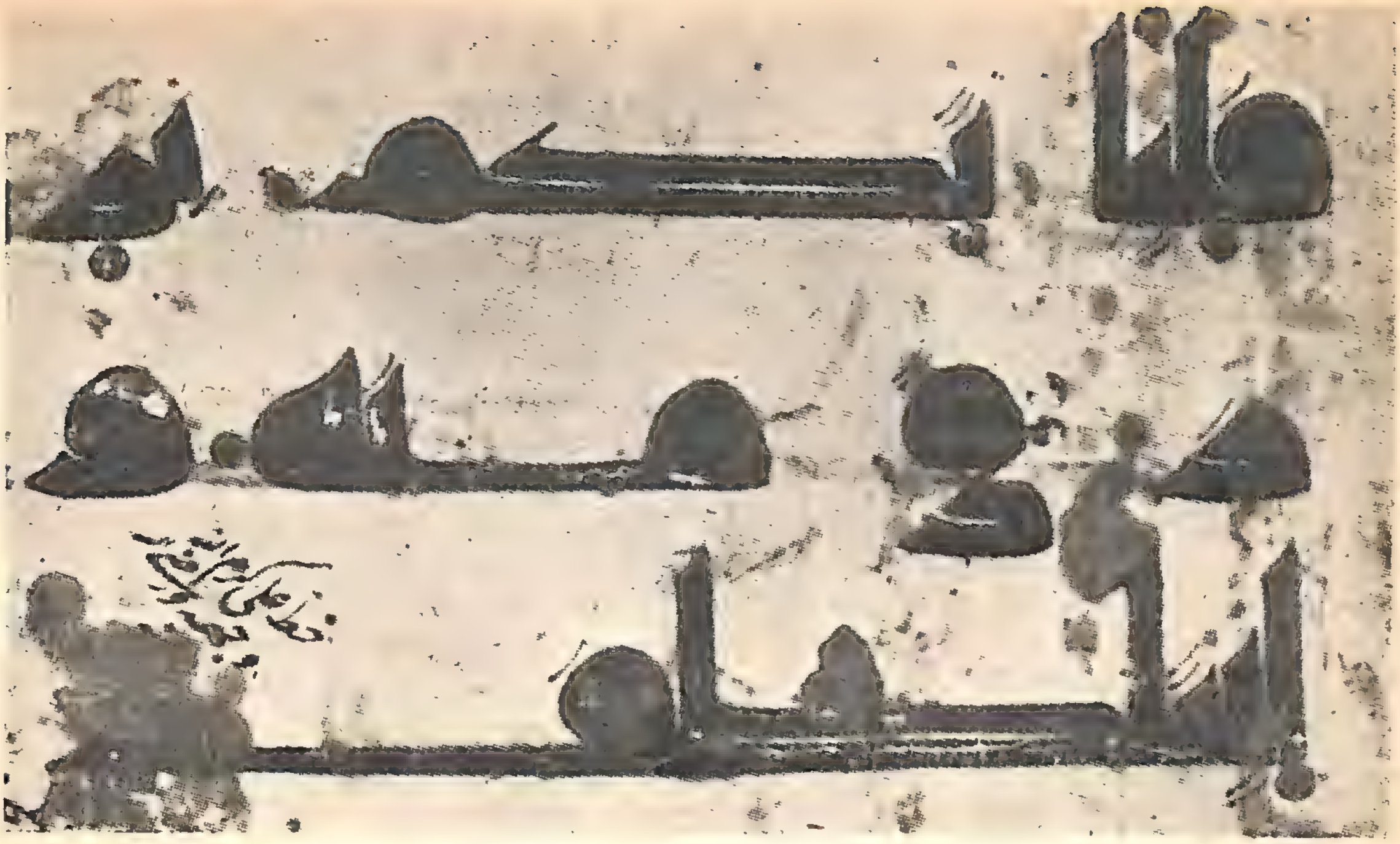

Topkapı Sarayı Müzesi No. 37 de kayıdlı deri üzerine yazılmış ve Hazreti Aliye izafe edilen el yazısı

İSLAM GÜZEL SANATLARI

Yazan: Kemal ÇIĞ

İslâm güzel san'atlarının en şerif ve lâtifi addolunan «Hüsnü-hat» mevzuunda Türklerin, islâmî topluluk içinde işgal etmiş olduğu büyük mevkie temas etmeden evvel bu bahsin, kısa bir tekâmül tarihini okuyuculara sunmağı faydalı bulduk. Tâ ki, bugün birer san'at âbidesi olarak maziden istikbale seslenen cami, mescid, türbe, saray ve çeşme gibi âbidelerimizin bilhassa duvar ve tavanlarında çini ve nakışdan daha çok yer işgal etmiş olan ve birer tezyinat incisi gibi nazarlarımızı okşayan nefis yazıların bu güzelliğe erişinceye kadar hangi merhaleleri kat' ettiği ve bu merhalelerde birer nirengi noktası olan şahısları bilelim.

Hazreti Peygamberin ölümü ve Kur'anın cem'inden sonra büyük bir ehemmiyet kazanan yazı, islâmlık âlemine hemen yayılmış ve iki mühim sebebin tesiri altında pek çok kâtipler (yazı yazarlar) yetişmiştir. Bu sebeblerden biri Allah'ın kelâmında ve Peygamberin hadislerinde yazı ve kalem için sanakâr sözlerin bulunması, ikincisi de gittikçe yayılan ve genişleyen islâm âlemi için mukaddes kitabın adedinin fazlalaştırılmasıdır. O devirde kâğıt kullanılmadığı için onun yerine kaim olan papirus ve tıraş edilmiş derilere yazılan bu yazılara Ma'kılı tesmiye edilmektedir. Yazı şekli basit ve düz hatlardan mürekkeptir. Daha sonra Hazreti Ali ve onun talebesi Hasan Basri ile beraber bu ma'kılı yazıdan kûfi yazı icad ediliyor ve bu milâdi onuncu asra kadar kullanılıyor. Onuncu asırda İbni Mukle (ölümü 940) ma'kılı ve kûfi yazılardan parçalar alarak «sülüs ve nesih» yazı tesmiye edilen iki çeşit yazı icad ediyor. Ondan bir asır sonra İbni Bevvab (ölümü 1022) muhakkik ve reyhani tesmiye edilen iki yazı çeşidi daha buluyor ve bunları bir kaideye rapt ederek güzelleşmesinde mühim âmil oluyor. XIII üncü yüz yılda Amasyalı ve Türk asıllı Yakut-ül-Musta'samî (ölümü 1299) ki, Abbasî halifelerinden

El Musta'sam'ın kölesi olduğu için halifenin ismine nisbetle Musta'samî lakabını almıştır, ona gelinceye kadar düz kesilen kalem uçlarının kesilmesinde bir inkılâp yapıyor ve kalem uçlarını eğri kesiyor, aynı zamanda da tevki' ve rık'a denilen iki yazı çeşidi daha bunun zamanında icad edilerek bugün aklâmı sitte dediğimiz altı çeşit yazı bütün kaide ve karakterlerile bu Türk asıllı büyük san'atkârla beraber vücut bulmuş oluyor.

Yakut'un yazı vadisindeki şöhreti pek geniş olmuş ve uzun zaman devam etmiştir. Hakkında pek çok rivayetler de vardır. Bu meyanda onun (180) sene yaşadığı ve (1001) Kur'anı Kerim yazdığı rivayeti en çok şuyu' bulandır. Yakut'un koymuş olduğu kaide ve hususiyetler pek fazla bir tekâmül göstermeden muakkipleri ve bilhassa talebeleri Abdullah Sayrafi, Yahya Sofi, Mübarek Şah, Abdullah Ergun, Mehmet Bin Haydar, El-Hüseyni, Ahmed Bin Sühreverdi gibi devrinin en şöhretli hattatları tarafından XIV üncü asrın sonu ve hattâ XV inci asırda pâyidar olmuştur. Bu meyanda islâm âleminde isimleri sayılamıyacak kadar çok hattat yetişmiş ve pek çok eser bırakmışlarsa da bunların san'at değeri ikinci Sultan Bayazıdın hocası Amasyalı büyük hattat Şeyh Hamdullah'ın (ölümü 1519) meydana çıkmasiyle gölğelenmiştir. Sonra gelenler ancak Yakutu taklid etmekle iktifa etmişlerdir. Fakat Şeyh, yine esas olarak Yakutun eserlerini örnek almakla beraber yazıyı o kadar ileri götürmüştür ki, kendisine «kâtiplerin kıblesi» anlamına «kıbletül-küttab» ünvanı verilmiştir. Bundan sonraki yazılarımızda Şeyh ve diğer Türk hattatlarından tafsilâtiyle bahsedileceğinden şimdilik bu yazımızı Yakut'a ait tarihî bir vak'ayı kayd ile bitirmek istiyoruz.

Halife Musta'sam'ın sarayında Yakutun itibar ve kıymeti pek büyükmüş. Hükümdarın ona gösterdiği riayet ve iltifatı hiç bir veziri ve nedimi göremezmiş. Gün geçmezmiş ki Yakut hükümdara bir yazı takdim edip de bol bol ihsan ve iltifatlarına nail olmasın. Bu kadar çok sevdiği hattatına iltifat ve ihsanlarını esirgemeyen Müsta'sam, aynı zamanda onu teşvik ve yazıyı daha fazla ilerletebilmesi için de İbni Bevvab'ın yazılarının kendininkinden daha üstün olduğunu söylemekten geri durmaz ve bir az daha gayret göstermesini tavsiye edermiş. Yakut, hükümdarın bu sözüne kızar, fakat ses çıkarmazmış. Bir gün halifenin zihninden bu hususu çıkarmak için şöyle bir kurnazlık düşünmüş:

İki satır yazı yazıp birisine kendi imzasını, diğerine de hükümdarın daima beğendiği İbni Bevvab'ın imzasını koymuş ve halifeye takdim etmiş. Halife bu hileden habersiz olduğundan âdeti üzere yine İbni Bevvab imzalı yazıyı, Yakut imzalı yazıdan üstün tutmuş. O zaman Yakut gayet hürmetkâr bir eda ile yer öpüp «Allah Taâlâ Hazretlerine şükürler olsun halifei zaman bu bendei nâtüvanın hattını medheşayan gördüler» demiş. Halife bu kurnazlığa âgâh olunca fevkalâde hiddete kapılarak onu fena halde azarlamış ve bir daha da kendisine yüz vermemiş olduğundan Yakut da halifenin ihsan ve iltifatından mahrum kalan marifetini daha ileriye götüremiyerek göçüp gitmiştir.

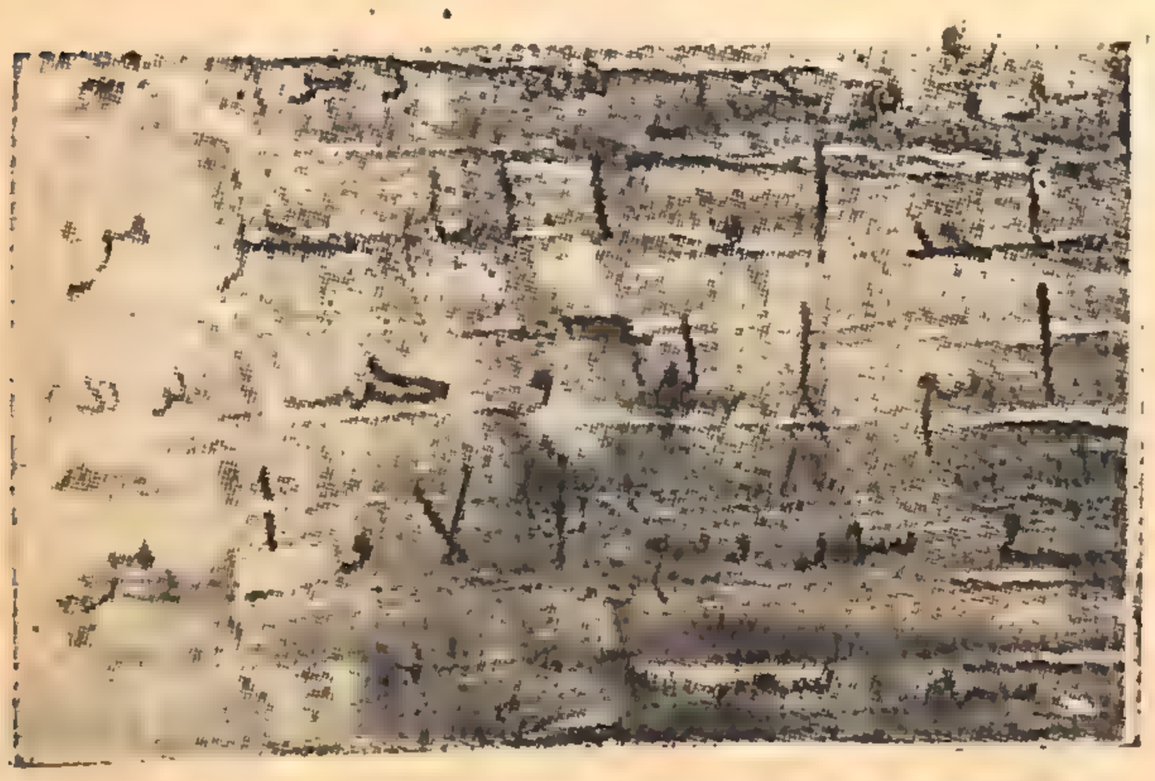

Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan Hicrî 90 (M. 708) tarihli papiros üzerine yazılmış Ma.kılî yazı

Çocuklarının dini terbiyesiyle ilgili bütün ana ve babaların, vicdanlarını aydınlatmak istiyen bütün TÜRK gençlerinin kitabı

Allahın Kulu ve Resulü
MUHAMMED

ALİ KEMAL'İİN SON ESERİ.
Benzeri yoktur. 5 liradır.

Yusuf İzzeddin Efendi, İngiltere Kralının taç giyme töreninde bulunduktan sonra Sirkeci Garında kendisini karşılayanlar arasında...

YUSUF İZZEDDİNE DAİR YENİ VESİKALAR

Bu yazıda Yusuf İzzeddin Efendinin adliye teşkilâtına dair çok enteresan fikirlerini okuyacaksınız. Veliahd, karısına yazdığı mektuplarda adalet cihazının bozukluğunu ve aksaklıklarını çekinmeden bütün açıklığı ile belirtiyordu

Yazan: Dr. Necmeddin ERİM

Veliahd Yusuf İzzettin Efendinin şahsiyeti ve ileri fikirleri hakkında Tarih Dünyasının ikinci sayısında, dostum Ali Kemali Aksüt kısaca bahsetti. Bahis mevzuu mektupların hepsi bende bulunduğundan ve Yusuf İzzettin Efendinin üçüncü karısı Tazende hanımın hâlâ müdavi tabibi bulunduğumdan, tarihin karanlık noktalarından bir kısmını aydınlatmış olmak gibi bir hizmette bulunurum düşüncesiyle bu mektupların bir kısmını ve Tazende Hanımefendiden dinlediklerimi açıklamaya karar verdim.

* * *

Mektuplar, Ali Kemali Aksüt'ün de yazdığı gibi, Yusuf İzzettin Efendi tarafından, çok sevdiği üçüncü kadını Tazende hanıma yazılırdı. Tazende hanım, bu mektupları okur, sonra âdeta Efendiye imtihan verir gibi anlatırdı. Bu mektup-

larda her şey vardı. İlim, iktisad, edebiyat, san'at, siyaset vesaire..

Yusuf İzzettin Efendinin son yıllarda çok buhranlı günler yaşadığına şüphe yoktur. Kendisinin ikinci veliahd ilân edilmesi, bozuk sinirlerini büsbütün germiş, vehmini büsbütün artırmış, intahara kadar sevk etmişti.

İntihara karar verdiği gün, bütün nişanlarını, yükte hafif pahada ağır eşyalarını Tazende hanıma teslim etmiş ve:

— Bunları iyi muhafaza et, işine yarar, demiş. Aynı gün de ustura ile intihar etmişti.

* * *

Yusuf İzzettin Efendi, medeni cesaret sahibi idi. Mektuplarında, her şeyi açık yazan veliahd, icabında açık da konuşurdu. Çanakkale harp sahasını ziyaret ettiği vakit, Türk çocuklarının devamlı hücumlarla kırıldığını görmüş ve Enver Paşa'ya bir az da ağır hitapda bulunmakdan çekinmemişti.

Yusuf İzzettin Efendinin yukarıda kaydettiğim gibi ileri görüşlerini belirten üçüncü kadını Tazende hanıma yazdığı mektuplardan bir kaçını, bazı eski tâbirleri Türkçeleştirerek neşrediyoruz.

«Bizde Adliye usulünün düzeltilmesi ve ıslâh edilmesi lâzımdır. Mahkemelerin mükemmel bir surette ıslâhı, mahkeme âzalarının dürüst ve namuslu kimselerden intihap ve tâyini. Dâvaların kanun dairesinde görülmesi ve hukuku umumiyenin korunması lâzımdır. Bu da Adliye usulünün tâdil ve ıslâhı ile olur. Mevcut kanununun yeniden tetkiki ve şer'i usule tatbik edilmesi, zamanın ihtiyaçlarına göre kanunî meselelerin tâdil edilmesi ve genişletilmesi lâzımdır.

21 Ağustos 316

Yusuf İzzettin Efendi, kanunların zamanın icabına göre değiştirilmesi lüzumunu yukarıki satırlarla belirtirken, hükûmet tarzının da adlî cihaz üzerinde ne derece tesir gösterdiğini şu satırlarla anlatmaktadır:

«Usulü meşveret üzere idare olunan hükûmetlerde adliye işleri âdilâne bir surette cereyan eder. Mahkeme âzalarının kanuna mugayir hükûm vermelerine mebusan heyeti mâni olacağından adliye muamelâtı doğru gider. Fakat müstakil idare halinde bulunan hükûmetlerde adliye memurlarının suiistimallerini kontrol edecek bir heyet bulunmadığından her türlü suiistimal olur ve hiç bir müdafaaya tesadüf edilmez.

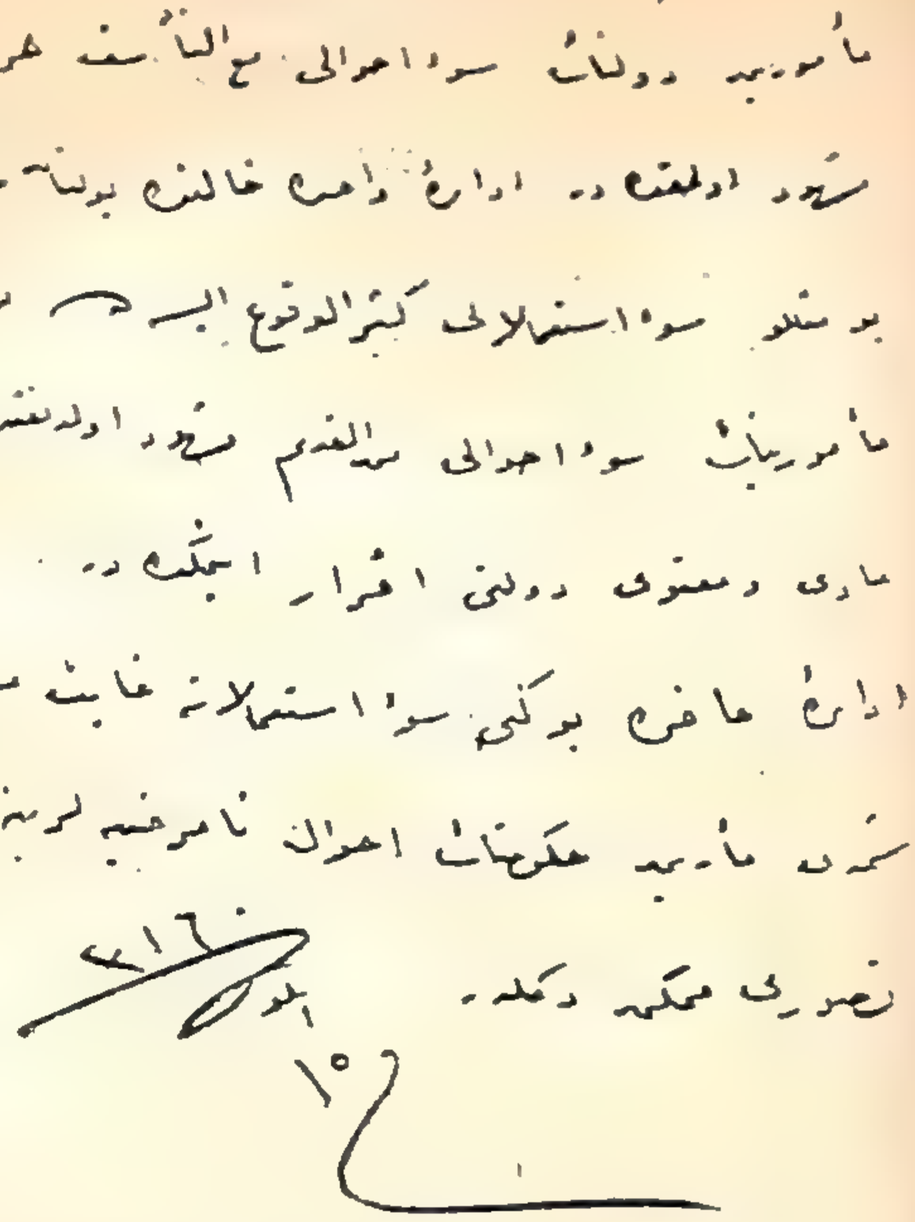

Yusuf İzzeddin Efendinin el yazısı

Memurini Devletin suiahvali maalesef her zaman meşhud olmaktadır. İdarei vahide halinde bulunan hükûmatın bu misûllu suiistimalâtı kesir-ül-vuku' ise de Devleti Aliyede memurinin suiahvali minelkadim meşhud olduğundan bu hal ise maddî ve manevî Devleti izrar etmektedir.

İdarei hazıra bu gibi suiistimalâta gayet müsaid bulunduğundan şimdi memurini hükûmat, ahvali nâ marziyelerine had ve nihayet tasavvuru mümkün değildir.

22 Ağustos 316

Yusuf İzzettin Efendi, ecnebilerin Türk Adliyesinde kendi tercümanlarını bulundurmalarını şiddetle tenkid eder ve şöyle yazar:

«Devleti Osmaniyenin ıslâhı ile adaletin temin edilmesi lüzumu diğer makalelerle isbat olunmuştur. Bugünkü usulün devamı ile adaleti temin etmek mümkün değildir. Her halde Adliye usulünün ıslâhı lâzımdır. Devletin kanunlarında da mühim tadilât yapılması lâzım ise de, evvel emirde Adliye usulünün düzeltilmesi, ecnebilerin muhakemeleri esnasında mah-

Yusuf İzzeddinin üçüncü haremi Tazende Hanım'ın iki ayrı resmi

keme huzurunda kendi tercümanlarını bulundurmak gibi devletin istiklâline aykırı hallerin el'an devamı, eski muahedelerin ahkâmına riayet gibi muzır hallerin ipka edilmiş olması, hep Adliye usullerinin adalet mecrasında ceryan etmediğinden doğmaktadır.

5 Teşrinisani 316

Bir memlekette zevk ve sefahatin artışının ne büyük zararlar doğurduğunu uzun uzun izaheden Yusuf İzzettin Efendi, eski Roma devletini misal getirmekte, hangi millet zevk ve sefahata dalmışsa inkıraz bulmuştur, demekte ve devlet işlerinin iyi görülmesi için memurların liyakatlerinin gözönünde tutulması lâzım geldiğini şu mektupla izah etmektedir:

«*Devlet işlerinin iyi görülmesi için devlet erkânının liyakatlı kimselerden intihap edilmiş olması gibi mühim bir lüzuma dayanır. Bu hususun icrasında bir hayli zamandanberi şayanı teessüfdir ki, ihmal ve musamaha ile hareket edilerek devletin mühim işleri ehil olmıyan ellere tevdi' edilmekte, bunun neticesi olarak devletin ve milletin mukaddes menfaatleri ihlâl edilmektedir. Devlet memurları, alelumum gayri muktedir, düzüst hareket etmeyen bir takım adamlardan mürekkep olup cehilleri yüzünden de devlet işlerine akıl erdiremediklerinden devletin mukaddes menfaatleri her hususda parçalanmaktadır. Bu görünen açık durum karşısında hamiyet ve vicdan sahibi kimselerin teessüf etmemeleri kabil değildir.*

Estergon Kalesi

Estergon Kalesinin uzaktan görünüşü

Estergon Kalesi, Türkün kahramanlık destanlarından bir yapraktır. Türk akıncılarının uzun asırlar hüküm sürdükleri eski Rumelinin her parçası, bize birer menkıbe söyler. Estergon Kalesi de bunlardan biridir. Okuyucularımıza tarihî Estergon Kalesinin bir resmini verirken Estergon şarkısını da yazıyoruz:

Estergon Kalesi su başı hisar
Baykuşlar çığrışır bülbüller susar
Kâfir bayrağını burcuna asar
Akma Tuna akma ben bir dertliyim
Bu ateşle yanar kara bahtlıyım

⁂

Estergon Kalesi su başı kale
Göklere ser çekmiş burçları hele
Biz böyle kaleyi vermezdik ile
Akma Tuna akma ben bir dertliyim
Estergonu vermiş kara bahtlıyım

Amerika Cumhur Reisi

Linkoln'un Abdül'azize Mektubu

Yazan: **Fuat EZGÜ**

XVIII. asır sonlarında Birleşik Devletlerle Türkiye arasında ticaret sahasında başlıyan münasebetler, XIX. asır başlarında hususî ve daha sonra yarı resmî bir şekil almış, 7 Mayıs 1830 da İstanbul'da aktedilen ilk Türk-Amerikan dostluk, ticaret ve seyrisefain muahadesiyle iki memleket arasında diplomatik münasebetler de kurulmuştur.

Cumhur Reisi Andrew Yackson ile Mahmud II arasında teati edilen dostluk mesajları, daha sonraları, iki memleket Devlet Reisleri arasında samimî bir dostluk ifadesi taşıyan nâmeler yazılmasına yol açmıştır. Amerikan Cumhur Reisleri, Devlet Reisliğine seçildiklerini hususî mesajlarla Osmanlı İmparatorlarına bildirmişler; Osmanlı Hükümdarları da nâmeler göndererek tebrik etmişlerdir. Bilmukabele Osmanlı Hükümdarları da cülûs ettiklerini Amerika Cumhur Reislerine hususî nâmelerle bildirmişler ve onlardan tebrik mesajları almışlardır.

Babı-âli evrakı arasında gördüğümüz ve fotografını aldığımız bu mektup, Birleşik Devletler Cumhur Reisi A. Lincoln tarafından

Abraham Linkoln'un Abdül'azize yazdığı mektup (aslı Başbakanlık Arşivindedir)

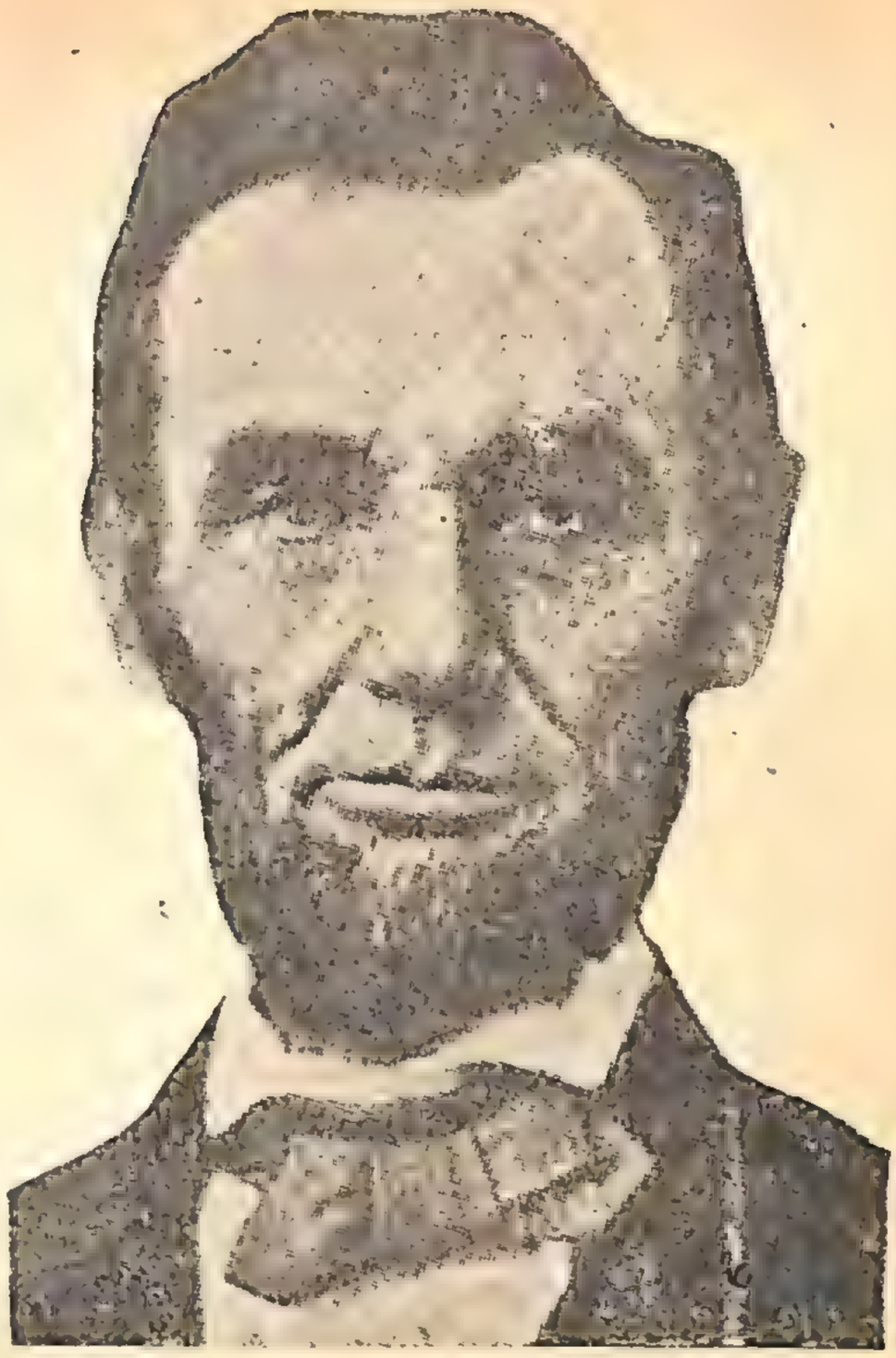

Amerikan Cumhurreisi Abraham Linkoln

2 Ekim 1861 tarihiyle Abdülaziz'e yazılmıştır. Cumhur Reisi, Abdülmecid'in ölümü dolayısiyle taziyetlerini sunmakta ve iki memleket arasında an'anevî dostluk münasebetlerini belirterek Abdülaziz'in cülûsunu çok samimî bir ifade ile tebrik ederek iyi temennilerini bildirmektedir.

İngilizce yazılmış olan bu tarihî dostluk mesajının tercümesini, metne sadık kalarak, aynen veriyoruz:

Abraham Lincoln
Amerika Birleşik Devletleri Reisi

Osmanlı Hânedanı İmparatorluğu Padişahı.
Büyük ve iyi dost:

Majestenizin bana göndermek lûtfunda bulundukları, majestenizin merhum kardeşi ve muhterem majeste Abdülmecid Hanın irtihali ve ecdadınızın tahtına cülûsunuzu bildiren mektubunuzu aldım. Birleşik Devletlerin vefakâr bir dostu olan muhteşem kardeşinizin vefatı dolayısiyle size derin sempatimi teyid ederek, onun tahtına cülûsunuz münasebetiyle majestenize samimî ve kalbden gelen tebriklerimi; saltanatınızın size saadetli ve şanlı ve devletinize refahlı olması için en iyi temennilerimle birlikte takdim etmek müsaadesini talep ederim. İki millet arasında eskidenberi mevcut olan dostluk ve iyi münasebetin devam ettirilmesi ve daima muvaffak

102 Çocuklu Padişah

Yazan: **Mithat SERTO**

Osmanlı sarayının harem kısmında büyük bir telâş hüküm sürüyordu. Üçüncü Murad'ın annesi Nuribânu valde sultan, halası ve Kanunî'nin kızı Mihrimah Sultan, kız kardeşi ve Sokollu Mehmed Paşanın karısı İsmihan sultan, haremin ileri gelen kadınlarından Canfeda ve Radiye kadınlar odalara kapanıyor, saatlarca başbaşa gizli gizli konuşuyor, ahlıyor, ofluyorlardı. Kâh hekimbaşıya haberler uçuyor, kâh İstanbul'un meşhur falcı, büyücü ve üfürükcülerine adam gönderiliyor ve kâh harem ağaları esir pazarlarına koşuyorlardı.

Padişahın annesi, halası ve kız kardeşi zaman zaman rekabet dâvalarına kalkışmışlar, birbirlerinin kuyularını kazmağa uğraşmışlardı. Lâkin şimdi müşterek bir dert, daha doğrusu müşterek bir düşman onları birleştiriyordu.

Padişahın gözdesi Venedikli Bafo, yâni Safiye sultan! Padişah, daha şehzadeliğinde, korsanlar eline düşmüş bir esir olarak Osmanlı sarayına getirildiği zaman ona meftun olmuştu. Cülûs edinceye kadar Manisa'da onunla unutulmaz yıllar yaşamıştı. Bugün Osmanlı tahtına ve bütün imparatorluğa sahip olduğu halde ondan başka hiç bir kadını gözü görmüyor, bu yüzden annesi, halası ve kız kardeşi ellerinde bulunan bütün nüfuzu Venedikli dilbere kaptırmak tehlikesinde bulunuyorlardı.

Nurıbânu sultan oğluna pek körpe, pek güzel ve pek şirin cariyeler takdim etti. Üçüncü Murad bunlara dönüp bakmadı bile.. Bunun üzerine İsmihan sultan bu işi kendisine bırakmalarını söyledi. Padişah bir gün kız kardeşine misafir gitmişti. Bahçede gezinirlerken karşıdan iki cariye göründü. Bunlar, padişahın şimdiye kadar görmediği kadar, fevkalâde iki mahluktu. İsmihan sultan onları tedarik edinceye kadar akla karayı seçmişti. Üçüncü Murad bu sefer kayıtsız kalamadı, kızları yanına çağırttı. Saz çaldırdı, şarkı söyletti. Her haliyle onları pek beğendiğini belli etti. İsmihan sultanın etekleri zil çalıyordu. Nihayet Safiye sultanı mağlup edebileceklerdi. Ağabeyisinin dönüşünden sonra cariyeleri derhal saraya gönderdi. Padişah bundan da pek memnun olarak «rağbet-i tam ile visallerinden kâm» almak istedi... Lâkin maalesef!

Valide sultan bu işe pek fena kızdı. Zavallı cariyelere harem ağaları elinde işkence ettirerek işin aslını anlamağa uğraştı.

Padişah henüz yirmi dokuz, otuz yaşlarında olduğuna göre bir iktidarsızlık bahis mevzuu olamazdı. Şu halde bu hali büyü yüzündendi. Bunu da her halde Safiye sultan yaptırmıştı.

İşte bunun üzerine; hekimlere, hocolara, büyücülere baş vuruldu. Hummalı bir faaliyet başladı. Ne kadar güzel kadın varsa saraya getiriliyordu. Bunlar arasında evli olanlar bile vardı. Bu müthiş çalışma sonunda semeresini gösterdi. Osmanlı sarayı ve saray muhiti bir gün yeni bir müjdenin şetareti ile çınladı.. «ukde-i Murad, bermuktazay-ı fuad» çözülmüştü. Saraya gelen kadınlar artık boş dönmüyor, lâkin padişah bu sefer kadına doymak bilmeyordu. Cariyelerden sonra dul

---

olması için sebatlı ve hararetli arzumu ve bu hükûmet tarafından, merhum majeste ile olan münasebetlerinde her zaman idâme ve ta'ziz edilen dostça hislerin kuvvetlendirilmesi ve yükseltilmesi için tarafımdan hiç bir şeyin ihmal edilmiyeceğini majestenize teyid etmeme de müsaade ediniz. Ve majestenizi Ulu Tanrıya ısmarlarım.

Milâdın 1861 yılında Ekim ayının ikinci günü Washington'da yazılmıştır.

İyi dostunuz
Abraham Lincoln

Cumhur Reisi tarafından yazıldığı:
William H. Stewart
(kontrsinye eden)
Devlet Sekreteri (Hariciye Nâzırı)

İlk Özel Sayımız:

FATİH SULTAN MEHMET

Tarih Dünyası, ilk özel sayısını, büyük Fâtih'in adına lâyık bir nefasette ve yegâne selâhiyetli kalemlerin en kıymetli yazıları ve şimdiye kadar hiç neşredilmemiş vesika ve resimlerle hazırlamaktadır.

Özel sayımızda, Fâtih'in doğumundan ölümüne kadar geçen hayatının bir kronolojisini ve ayrıca:

Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Tahsin Öz, Ord. Prof. Süheyl Ünver, Osman Ergin. Reşad Ekrem Koçu, İbrahim Hakkı Konyalı, Mithat Sertoğlu, Arkeoloji Müzesi meskûkât mütehassısı İbrahim Ertok, Adnan Giz ve Niyazi Ahmet Banoğlunun her biri ayrı cepheden Fâtih'i ve Fâtih devrini tetkik eden yazıları bulunacaktır.

Fâtih sayısı, her okuyucuya büyük hükümdar hakkında tam bir fikir verecek. Tarih Dünyasında takip attiğimiz yolda olduğu gibi, bu özel sayıda da şimdiye kadar bilinmeyen bir çok noktalar aydınlanacaktır.

Özel Fâtih sayımız, muayyen miktarda basıldığından ve Tarih Dünyası mecmuası için hazırlamakta olduğumuz cildlere de alınabileceğinden, Tarih Dünyası okuyucularının özel sayımızı vaktinde temin etmelerinin yerinde olacağını hatırlatmak isteriz.

lara bile iltifata başladı. Ölünceye kadar bu müthiş kadın iptilâsı sürdü. Fakat ümitler boşa çıktı.. Safiye sultan her şeye rağmen onun kalbinin biricik hâkimi idı. Yüzlerce kadın koynuna giriyor, lâkin hiç biri Venedikli dilberin güzelliğine, zekâsına galebe edemiyorlardı. Üçüncü Murad tamamen onun tesiri altında idi. İsmihan sultan, Mihrimah sultan ve Nurıbânu sultan nihayet onun karşısında mağlubiyetlerini acı bir şekilde anladılar.

Bu uğraşmaları ise bam başka bir netice verdi. Üçüncü Murad tarihte en çok çocuğu olan hükümdar olarak anıldı. Tam yüz iki evlâdı olmuştur. Sarayda elli, altmış beşiğin birden sallandığı olurdu. Kendi öldüğü zaman beşi yetişkin olmak üzere on dokuz şehzadesi vardı. En büyükleri üçüncü Mehmed babasının yerine padişah olunca on dört tanesi henüz memede olan bu on sekiz kardeşini annelerinin feryad ve göz yaşlarına rağmen Nizam-ı âlem için boğdurup babalarının ayak ucuna gömdürmüştür.

Mithat Sertoğlu

Abaza Balı Neden Tatlı olur?

Evliya Çelebi, Abazalar hakkındaki müşahadelerini yazarken çok garip bulduğu şeylerden birini şöyle anlatır:

«Abazalar, beylerinin leşini (cesedini) tahtadan bir sandukaya koyarak büyük bir ağacın tepesine, bir çatal arasına mıhlayup öylece bırakırlar. Baş ucundan da bir delik açarlar. İnanışlarına göre ölü buradan cennete bakarmış.

Sonra bu delikten içeriye yüz binlerce bal arısı girerek Abaza lâşesinin koltukları ve budu arasına bal yaparlar. Mevsiminde sandığın kapaklarını açıp kıllı balları, yerler. Ama pisliğini bilmezler. Abaza balından sakınmak lâzımdır. Çünkü içinde ölü kılları vardır. (1)»

---

(1) Evliya Çelebi seyahatnamesi, cilt sahife 106

Tarih Sualleri CEVAPLAR

Türkây Mogul: Kozluk - Aziziye sokak numara 5, İzmit:

Hazreti Ömer hicretin 23 üncü yılı Zilhiccesinin sonlarında sabah namazına giderken Mugayre'nin kölesi Ebû Lülü Firuz tarafından bıçakla karnından yaralanmış, 24 saat sonra ölmüş, Hazreti Ebubekirin yanına gömülmüştür.

Hazreti Osman'ın da 35 inci hicret yılında Kur'an okurken Cebele isminde Mısırlı bir zenci tarafından öldürüldüğünü Elvakıdi Kitab-üt-tabakat-il-kebir adlı eserinde yazar. 82 yaşlarında idiler. Hazreti Osmanın üzerine düştüğü ve kanlariyle lekelediği ceylân derisine yazılmış Kur'anı Kerim şimdi Türk ve İslâm eserleri müzesindedir.

Hazreti Ali'yi Mülcem oğlu Abdurrahman 41 nci hicret yılının ramazanının on yedinci günü mescidde sabah namazı vaktinde bir arkadaşiyle beraber başına kılıç vurarak yarlamıştı. İki gün sonra bu yaranın tesiriyle 63 yaşında ölmüştür.

★

Dündar UZ:

As. Pos. 15494 Hadımköy - Hoşdere:

I — Hasse mimarları başı Koca Sinan Tezkiret-ül-bünyan adlı kitabda gösterilen bütün yapıların plânlarını bizzat hazırlamış ve kendi direktifi ve nezareti ile yapılmalarını sağlamıştır. Mimar başılar bir az da şimdiki «Bayındırlık Bakan» larına benzerlerdi. Yaptırılacak mîrî binalara umumî nezaretleri vardı.

II — İslâm tarihinde üvey çocuğuna varanların çocuklarına can feda edercesine bakan bir muhterem kadın vardır. O da Hazreti Peygamberin eşi ÜMMÜ SELMEdir. Bu mübarek hatun, Hazreti Fâtımeye ve onların çocuklarına can feda edercesibakmış, onları derin ve içden bir sevgi ve şefkatle sevmiştir.

III — Kaybolan «Tarih Dünyası» ilâvesini matbaadan temin edebilirsiniz.

A. Kopuklu ailesi. Cihangir:

Fâtih Sultan Mehmed'in hayatında, bahsettiğiniz kadın yoktur. Roman muharriri, vak'aların çoğunu hayalinde yaratarak tarihi vak'alarla aralarında münasebet tesis etmeğe çalışmıştır. Tarihi romanların çoğunda tarihî hakikat ancak yüzde yirmi aranabilir. Bunun en basit izahı: hiç bir tarih vesikasında, hattâ muasır tarihlerde, romanlarda olduğu gibi uzun muhaverelere rastlayamayız. Binaenaleyh, bahsettiğiniz kadın adı, tamamiyle muhayyile mahsulüdür.

★

Bay Orhan Uzunkayalıoğlu - Sultan Ahmed, Yerebatan:

Mecmuamızla beraber vermekte olduğumuz resimli Osmanlı tarihi 30 forma olacak ve formalar bitince, bütün okuyucularımıza hazır cildler mâliyet fiyatı üzerinden verilecektir. (Resimli Osmanlı Tarihi) nin gelecek formalarında, müzelerimizden, Avrupa müzelerinden ve Avrupa kütüphanelerinde mevcut tablolardan temin ettiğimiz çok orijinal ve şimdiye kadar neşredilmemiş resimler bulacaksınız.

Bazı tarihî olaylar maalesef ihtilâflıdır. Bunlar hakkında yeni vesikalar bulununcaya kadar kat'î bir hüküm vermeğe imkân olmıyacaktır.

Balta Oğlu Süleyman Beyin azlinden sonra Derya kaptanlığına Hamza Bey tâyin edilmiştir. Fâtih'in dayak attığını kabul etmek mecburiyetindeyiz. Halil paşanın Bizans casusu olduğunu iddia etmek doğru olmaz, çünkü o, paraya kanmıyacak kadar zengindi. Bizans'lılara sempatisi olabilirdi, yalnız kabul edilecek bir nokta, Halil Paşanın, Bizansı feth etmek mümkün olmıyacağı veya çok zor olacağı hakkında bir kanaata saplanmış olması idi. İstanbulun fethinde bu noktalar etrafiyle izah edilecektir.

Çengi (Ferriol'un tablosu)

Fiyatı 50 Kuruş